

- **DİPLOMASİ TARİHİ GENEL NOT**

- **Diplomasinin Tanımı**

- Diploması uluslararası ilişkileri düzenleyen antlaşmalar bütünü; yabancı bir ülkede ve uluslararası toplantılarda ülkesini temsil etme işi ve sanatı; bu işte çalışan kimsenin görevi, mesleği; bu görevlilerin oluşturduğu topluluk' olarak tanımlanmaktadır. Politikayla diploması birbirine karıştırılan kavramlardır. Diploması politika değil politikayı uygulayan araçtır. Bu iki unsur birbirini tamamlar zira biri diğerinin işbirliği olmadan harekete geçemez. Diploması dış politikadan bağımsız bir mevcudiyete sahip değildir, fakat her ikisi birlikte tek bir icra politikası oluşturur, politika stratejiyi saptar, diploması ise taktikleri belirler.

- Diploması teorisi esas itibarıyla, bugünkü haliyle bildiğimiz, modern diplomasinin temellerinin atıldığı 15. yüzyıldan başlayarak Avrupa'da geliştirilmeye başlamıştır. İlk başlarda diplomatik teoriyi ilgilendiren başlıca konular şehir-devlet ve daha sonra ulus- devletlerarasındaki ilişkilerde diplomatın, diğer bir deyişle resmî araçların tanımı ve işlevi üzerinde yoğunlaşmıştır diplomatik teori soruları oldukça çeşitlidir. Diplomasinin bir ülkenin gücüne katkısı, diplomatın hükümdarına ve devletine itaat derecesinin ölçütleri, diploması ve ahlak teması, diplomasinin ulusal çıkarları savunmanın ötesinde bir işlev sahibi olup olmadığı, yabancı ülkelerle sürekli müzakere kavramı, diploması uygulamasında uygun mevsim olup olmadığı tartışması, diplomatın temsil görevinin içeriği, diplomasinin profesyonelleşmesi, bunlar arasındadır. Bugün en güçlü ülkelerin bile amaçlarına salt güç kullanma yoluyla ulaşamadıkları artık teslim edilmiştir. Buna göre, diploması dış politikanın başta gelen bir aracı olarak görülmektedir

- Machiavelli, tek başına diploması yeterli görmese de bu amaçla harcanan paraları destekleyerek diplomasinin ulusal gücüne katkısını ilk destekleyen yazardır.

- Diplomasinin dış ilişkilerde ulusal çıkarın ötesinde başlı başına bağımsız bir etken olarak ele alınabileceği de ileri sürülmektedir. Bu yaklaşıma göre, diploması sadece ülkesi için lobi yapmak, pazarlık etmek ve enformasyon toplamak değildir. Buna ilaveten, bu işlevlerin azami ölçüde devletlerin genel davranışları üzerinde medenileştirici, yumuşatıcı bir biçimde yerine getirilmesi gerektiği savunulmaktadır. Diplomaside ahlaklı davranmanın gerekli olduğunu düşünenlere karşın; tam tersi ülkesel çıkarlar için gerektiğinde aldatmanın da diplomaside gerekli olduğunu savunan yazarlar vardır. Buna karşın diplomasinin salt ulusal çıkarlara hizmet etmenin ötesinde, yüksek insani değerlere ulaşılmasında önemli bir işlev sahibi olduğunu söylenebilir. Diplomatların diğer mesleklerdeki gibi özel bir eğitim almasının profesyonelleşmesi için gerekli olduğu düşünülmektedir.

- Diplomaside öne çıkan birtakım kavramlar vardır. Bunlar sürekli müzakere, uygun mevsim, temsilin işlevidir. Sürekli müzakere ile dostlarla arada sırada değil, sürekli müzakere halinde olunması gerektiği ifade edilmektedir.

- Müzakereler için uygun bir mevsim olduğu yaklaşımı beş yüzyıl önce Guicciardini tarafından ortaya atılmıştır. Bu düşünce örneğin, elverişli bir uluslararası konjonktürün oluşmasını veya ilgili ülkelerde birbirine olumlu bakan yöneticilerin iktidara gelmesini beklemenin anlaşma şansını arttırabileceği varsayımına dayanmaktadır. Temsil görevlerinin salt seremoni işlevinin ötesinde önem taşıdığı, temsil görevinin, temsil edilen ülkenin bağımsız mevcudiyetine vücut ve anlam kazandırmaktadır.

- **Niccolo Machiavelli**

- Siyaset teorisi üzerine çalışan Machiavelli'ye göre siyasetin tek bir hedefi vardır: Güç veya yetki edinmek ve bunu korumak. Siyasetle ilişkilendirilen din, ahlak gibi kavramların siyasetin temel yönleriyle hiçbir ilgisi yoktur. Güç sağlamak ve korumak için önemi olan tek yetenek hesaplı olmaktır. Machiavelli için diploması, devletin karşı tarafı aldatmak için kullanılan önemli bir araçtır Machiavelli, amaçlar her türlü vasıtayı meşru kılar ifadesiyle bilinmektedir.

- **Francesco Guicciardini**

- Guicciardini'nin diploması konusunda ele aldığı temalardan başlıcası prensler ve elçileri arasındaki ilişkilerdir. Guicciardini'ye göre prensin değeri gönderdiği elçiyle belirlenir. Guicciardini'ye göre müzakerelerde gizlilik son derece önemlidir. Guicciardini diplomasıye ihtiyatlı ve ılımlı bir şekilde yaklaşmaktadır.

- **Hugo Grotius**

- Kendisi, Mare Liberum adlı eserini kaleme almıştır. Ona göre hukuk tanrısal ve insan tarafından yaratılan hukuk olarak ikiye ayrılmıştır. Grotius, devletlerarası ilişkilerin hukuka bağlı olmasını ve savaşa ancak haklı nedenler olduğunda başvurulabileceğini savunmaktadır. Uyuşmazlıkların çözümü için üç yöntem vardır. Birincisi, taraflar arasında toplantı ve müzakere yapılmasıdır. İkincisi, taraflardan her birinin taleplerinin bir kısmından ödün vermesi sonucu varılan uzlaşmadır. Üçüncüsü ise teke tek çarpışma veya kura çekme suretiyle çözümdür.

- Grotius uluslararası toplum kavramını geliştiren ilk yazardır. Bu arada, mukim büyükelçiliklere pek sıcak bakmayan Grotius'u bu açıdan zamanının gerisinde kalmıştır.

- **Richelieu**

- Diplomaside sürekli müzakere düşüncesinin yerleşmesini savunurken, mutlakîyetin kurumlaşmasını sağlamıştır. Ona göre sürekli müzakere, geniş çapta ve yerleşik bir diplomatik ajanlar ağıdır. Richelieu dış politikanın tüm sorumluluğunu dışişleri bakanına vermiştir. Söz konusu tek elden yönetim ve tek temsil yaklaşımı giderek Avrupa diplomasisinin temel ilkelerinden biri haline gelmiştir.

- **Abraham De Wicquefort**

- Mukim diploması konusunu ele alan ve büyükelçi tanımını yapan bir diplomattır. Kendisi büyükelçiyi, uluslararası ilişkilerin merkezine oturtmuştur.

- Wicquefort'a göre, bir büyükelçi her şeyden önce hükümdarının temsilcisidir ve büyükelçi atama hakkı adını verdiği büyükelçi bulundurma yetkisi, hükümdarlığın en başta gelen işaretidir

- **François De Callières**

- Kendisi diplomaside geçerliliği kanıtlanmış kurallar olmadığını savunur. Diploması devletlerarası ilişkileri yumuşatıcı bir etki yapmalıdır. Bu anlamda sürdürülecek politikalar medeni davranış kurallarıyla uyumlu olmalıdır. Ona göre bilgi olmadan ihtiyatlı ve dikkatli davranış mümkün değildir ve ihtiyat; bilgi, öngörü ve işleri mahirane yürütme üçlüsünün bileşiminin dayandığıdır. Callières büyükelçiyi basit bir devlet memuru olarak görmemekte, diploması faaliyetinin içeriğini tamamen siyasi nitelikte saymamakta ve Avrupa'yı tek bir cumhuriyet olarak

görmektedir. Bu anlamda bugünkü Avrupa'nın öncüsü kabul edilmektedir.

- Kendisi diplomatların dokunulmazlığının devlet çıkarlarının gereği olduğu yanıtını vermektedir

• Ernest Satow

- Satow, Diplomatik Uygulama Rehberi adlı eserinde diplomasiyi modern devletin en gerekli unsuru sayar. Eserinde, diplomasiinin pratiği kadar uluslararası hukuk yönlerine de vurgu yapmış, uluslararası kongre ve konferansların yürütülme şeklini geniş biçimde tahlil ve tasvir etmiş, sözleşme ve diğer uluslararası hukuk belgelerine kadar pek çok konuda bilgilere yer vermiştir.

- Satow'un en önemli varsayımı, uluslararası politikaların devletlerin bağımsızlığı ve egemenliğine dayandığıdır. Bağımsız devletler uluslararası düzeyde bir medeni ülkeler topluluğunu oluştururlar ve uluslararası hukuka dayanan ilişkilerini eşitlik esasına göre yürütürler. Kendisi, diplomaside gizliliğin gerekli olduğunu savunmaktadır.

• Harold Nicolson

- Nicolson'un diploması konusundaki yazılarını etkileyen temel gelişme, yeni diploması kavramının doğması olmuştur
- Nicolson'un yeni diplomasıye yaklaşımı daha gerçekçidir. Ona göre yeni diploması bir seraptan ibarettir, eski ve yeni diploması arasındaki çatışma ani bir gelişme değil uzun süreli değişimin aşamalarından biridir.
- Nicolson'a göre eski ve yeni diplomasiler arasındaki bir diğer fark, ikincisinin seçmenlerin çok kısa dönemli beklentilerine cevap vermeye çalışmasına karşı, eskisinin sadece ülkenin uzun dönemli çıkarlarına eğilmesidir. Yazarın bir diğer düşüncesi de, diplomasinin yazılı belge değişimi yoluyla müzakere etmek olduğunu sözlü görüşme yapmak olmadığını vurgulamasıdır.

• Hans Morgenthau

- Morgenthau, diplomaside gerçekçiliği savunurken kendisi, iyi niyet, erdem vb. yerine ihtiyatlığı koymasıyla tanınmaktadır. Ona göre her politika gibi uluslararası politika da bir güç mücadelesidir. Devlet adamları uluslar amaçlarını, uluslararası politika aracılığıyla gerçekleştirmeye çalıştıkları zaman, bunu güç sağlayarak yaparlar.

• Morgenthau'nun temel kuralları şunlardır:

- Diploması haçlı zihniyetinden arındırılmalıdır
- Dış politika hedefleri ulusal çıkarlar doğrultusunda saptanmalıdır
- Diploması siyasi sahneye diğer ulusların açısından bakmalıdır
- Uluslar kendileri için yaşamsal olmayan her konuda uzlaşmaya istekli olmalıdır.
- Değeri olmayan haklar için gerçek avantajların esasından vazgeçmemek gerekir
- Kendinizi hiçbir zaman mahcup olmadan gerileyemeyeceğiniz veya ciddi risklere girmeden iyileştirmeyeceğiniz durumlarla sokmanız

- Hiçbir zaman zayıf bir müttefikinizin sizin için kararlar vermesine izin vermeyiniz
- Silahlı kuvvetler dış politikanın patronu değil aracıdır.
- Hükümet kamuoyunun kölesi değil önderidir.

• Henry Kissinger

- Kissinger, modern devletlerde gelişmiş bulunan bürokrasinin dış politika ile her zaman çeliştiğini vurgular. Kissinger'in dış politikaya yaklaşımı iki temel algılamaya dayanır; bunlardan biri tarihsel, diğeri felsefi niteliktedir.
- Kissinger'e göre bugünkü politikaları geçmiş zaman şekillendirir. Kissinger'in ikinci temel algılaması felsefidir. Kissinger herhangi bir siyasi durumda insan iradesine tabi olmayan ve bir insanın hayatı boyunca değiştirilemeyecek unsurlar vardır demektir. Kissinger'e göre, uluslararası istikrarı sürdürmenin en etkili yolu, işlerliği olan bir güç dengesidir. Bununla beraber, Kissinger bu dengenin devam ettirilmesinin matematik formüllere bağlanamayacağını, dengenin temelde psikolojik faktörlere dayandığını ileri sürmektedir.
- Kissinger'in dış politikaya yaklaşımında diploması, devlet adamının en yararlı aracıdır. Diploması de, devlet yönetimi gibi varsayımlar ve hatta duygularla hareket eder. Onun için Kissinger diplomasıyı, bir sanat olarak niteler. Kissinger diploması uygulamalarında ihtiyat ve pragmatizm tavsiyesinde bulunur. Tek taraflı zaferlerin uzun süreli olmayacağını savunur. Diplomatik zaferler geleceği garanti altına alır bu nedenle sessiz diploması tercih edilmektedir.

- Kendisi, çift kanallı diploması, zirve toplantıları vasıtasıyla diploması, mekik diplomasısı kavramlarını gündeme getirmektedir.

• İlk Çağlardan Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Olan Süreç

- Diplomatik ilişkiler bir klan, bir kabile veya herhangi bir topluluk diğerleri ile temas ettiği gün doğmuştur. İlk Çağlarda topluluklar arasında haberciler gidip gelmekte, özel amaçlı temsilci değişimi yapılmaktaydı. Keith Hamilton ve Richard Langhorne'a göre "diplomasinin doğuşu, ilk insan toplumlarının mesajı getireni yemekten önce mesajı dinlemeyi tercih ettikleri zamanlara gidebilir. Hemen hemen sadece nadir taş veya toprak tabletlere yazılmış yazılardan oluşan ilk tarihî kayıtlardan bile bu dönemlerde diplomatik temasların oldukça sık olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu kaynaklardan, toplumlar arasında çeşitli konularda anlaşmalar yapıldığı, bunların uygulanmasında aynen bugün gibi sorunlarla karşılaştıldığı, karşılıklı elçilere tanrısal güçler atfedildiği öğrenilmektedir.
- İlk diplomatik faaliyetler hakkındaki en elle tutulur delillere Doğu Akdeniz topluluklarında rastlıyoruz. Mezopotamya şehir devletleri arasındaki anlaşmaların kayıtları İÖ. 2850 yılına dayanmaktadır. Tarihin bilinen ilk yazılı barış anlaşması Hititler zamanından kalmaz. Hititlerle Mısırlılar arasındaki Kadeş Savaşı sonunda İÖ. 12. yüzyılda akdedilen anlaşmanın yazılı bulunduğu tabletler İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunmaktadır.
- Güvenilir bilgi sahibi olduğumuz ilk diplomatik sistem Antik Yunan'da geliştirilmiştir. O dönemin Yunanistan'ında küçük şehir devletlerinin ortaya çıkışı diplomasinin o coğrafyada sistemleşmeye başlamasına yol açmıştır. Olimpiyatlar diploması tarihi açısından değer taşır. Olimpik Mütareke geleneği İÖ. 9. yüzyılda, Elis'li Iphitos, Pisa'lı Cleosthenes ve Ispartalı Lycurgus 28 Diploması Tarihi arasında imzalanan bir sözleşme ile yaratılmıştır. Eski Yunan'da diploması çeşitli şekillerde

uygulanmıştır. İlk diplomatlar diyebileceğimiz habercilerin mitoloji tanrıları ve özellikle tanrıların habercisi Hermes tarafından korunduğu varsayıldı. Dokunulmazlıkları olduğu için haberciler savaş zamanında temasları sağlayan tek vasitalardı ve elçilerin güvenle seyahati için yol açarlardı. Yunanlıların, presbys, keryx ve proxenos diye adlandırılan üç çeşit temsilcileri vardı. Bir çeşit konsolos sayılabilecek proxenos'lar ise yabancı şehirde sürekli ikamet eden, fakat gayri resmî sıfatla kendi şehirleri için aracılık yapan temsilcilerdi. Yunan temsilcileri yani elçileri genellikle şehrin meclisi tarafından büyük özenle seçilirdi. Yunan diplomasisinin başlıca niteliği açık ve demokratik olmasıydı. Yunanlılar sınırlı da olsa bir diplomatik arşiv oluşturmuş ve bir diplomatik dil yaratmışlardır. Bütün ilkeliliğine rağmen, Yunan diplomasisi bir uluslararası davranış kuralları sistemi geliştirmiş, hatta ilk uluslararası hukuk ilkelerini yaratmış ve bugün hâlâ kullanılan bazı uygulamaların da temelini atmıştır.

- Roma İmparatorluğu diplomasisinin gelişmesine önemli katkıda bulunmamış, bu konuda bıraktığı miras başlıca hukuk alanında olmuştur. Örneğin, Roma Hukuku'ndaki mukavelelerle ilgili kurallar, özellikle girilen yükümlülüklerin kutsallığı (pacta sunt servanda) uluslararası anlaşmaların temel ilkelerinden birini oluşturmaktadır. Roma, savaşın hukukiliği, meşruluğu konusunda da çok titizdi ve barış ile savaşa ilişkin birtakım sembolik kurallar koymuştu. "Hukuki" bir savaş ile haydutluğu birbirinden ayıran bu kurallara uyulmasının ülkeler arasında iyi niyetin ve güvenin yerleşmesini sağlayacağına inanılıyordu.
- Diplomasiye büyük önem hatta birinci öncelik vermeye başlayan Bizans imparatorlarının geliştirdiği teknikler ve oluşturduğu kurumlar daha önceki devletlere nazaran modern diplomasiye daha çok katkıda bulunmuştur. Bizans hemen hemen dört bir yanından tehditlerle kuşatılmıştır. Bütün bunlara rağmen Doğu Roma İmparatorluğu'nun bu kadar uzun yüzyıllar ayakta kalmasının tek sırrı vardı: Etkin bir diplomasi. Bizans aslında sahip olmadığı gücü dış dünyaya varmış gibi gösterme hünerini zirvesine çıkartmıştır. Dünyanın merkezi olan Konstantinopolis'te hüküm süren Bizans imparatorlarının seküler güç yanında ekümenik yani tüm "medenî evreni" kapsayan dinî güçleri onları diğer bütün hükümdarların üstüne çıkartıyor ve kendilerine yenilmezlik niteliğini kazandırıyor. Bununla beraber, Bizans'ın imparatorluğun dinî ve dünyevi her türlü gücün tek sahibi olduğu propagandasını yapma politikası da yüzyıllarca etkili olabildi. Bizans'ta diplomasisinin kurumsallaşması aynı derecede gelişme göstermemiştir.
- 14. yüzyıla ve Rönesans dönemine kadar Bizans'inkine benzer karmaşık yapıda ve etkinlikte başka bir diplomasiye rastlamıyoruz.
- Roma İmparatorluğu'ndan sonra dünyadaki en önemli gelişmelerin başında, Arap Yarımadası'nda doğan İslamiyet'in yayılması geliyordu. Müslümanlığın tüm dünyada sağlayacağı sulh ve nizamın, yani dar'ül İslam'ın, gerçekleşme süreci sırasında dünya İslamiyetin hüküm sürdüğü ve hâkim olmadığı yerler (dâr'ül harb) diye ikiye ayrılıyordu. Bu ikisi arasında şu veya bu tarzda bir savaş sürmekteydi. Bu savaş "cihad" şeklinde yıllar alabildiği gibi, uzun süreler için askıya alınabiliyordu. Bu dönemlerde, özellikle savaşa yaklaşıldığında veya sona ermek üzere olduğunda diğer toplumlarla bir şekilde ilişki kurmak, bu çerçevede yabancı elçilere Müslüman topraklarından güvenli geçiş sağlamak gerekiyordu.
- Hükümdarlar arasında elçi değişimi dışındaki alt düzey diplomatik temaslarda kullanılan önemli bir araç bir nevi

pasaport denilebilecek "aman"dı. Aman sahibine İslâm diyarlarına girme olanağını verir ve yetkili makamların korumasını sağlardı. Aman resmî veya gayriresmî olabilirdi. Müslüman olmayan birinin "aman"ı olmadan İslâm diyarına girmesi hâlinde verilecek ceza da oldukça esnek; idam edilmekten, dört aylık bir ikamet sonunda sınıra götürülmesine kadar geniş bir yelpazeyi kapsardı.

- Orta Çağ'da diplomasi esas olarak kilise etrafında gelişti . 13. yüzyılda en zayıf dönemini yaşayan kilise Mukaddes Roma imparatorlarıyla mücadelesinde diplomasiyi önemli bir araç olarak kullanıyordu. Papalığın o zaman oluşturduğu farklı diplomatik sistemin de modern diplomasiye belirli katkıları olmuştur.
- 12. yüzyıl sonundan itibaren ilk defa İtalya'da "Ambasciatore=Büyükelçi" unvanı ortaya çıktı. Latince ambactiare, 'bir göreve gitmek' kelimesinden gelen bu terim çeşitli elçileri ifade ediyordu. Mutlaka hükümdarların elçileri için değil de prensler veya herhangi iki farklı ülkede yaşayan kişilerin aracılığı için de kullanılan Ambasciatore (Büyükelçi) veya Fransızcasıyla Ambassadeur gönderme uygulaması 13. yüzyılda İtalya ve Fransa'da yaygındı. 15. yüzyıl sonuna gelindiğinde bu terim seküler hükümdarların elçileri için kullanılırken Papalığın elçileri legat veya nuncii diye adlandırılıyordu.
- Orta Çağ sona ererken Batı Avrupa'da Papalık dışında diplomatik alanda belirli adımlar atan en önemli siyasi birim Venedik idi.
- Modern diplomasisinin ilk temelleri Rönesans döneminde atılmıştır. Ayrıca, Reformdan önce de mukim büyükelçiliğin ve sistemli bir diplomasisinin Kuzey İtalya'da doğmasının belirli nedenleri vardır. Kuzey İtalya'daki şehir devletlerinin gelişmesi ortaya, hiçbirinin diğerine üstünlük sağlayamadığı çok merkezli bir minyatür uluslararası sistem çıkardı. Bu şehir devletlerinin aralarındaki güçlerin eşit olması, ilk başta sürekli mücadele ve savaşlara yol açmışken savaşların bu dengeyi bozmadığı ve yavaş yavaş bu eşitliklerinin savaş dışındaki yöntemlerle kanıtlanmasının daha güvenli olacağı ortaya çıktı. Savaşın yerini en etkin biçimde alan diplomasi doğal olarak bu yöntemlerin başında geliyordu.
- Bu koşullar diplomasi sisteminin gelişmesini derinden etkiledi. Her şeyden önce diplomatik faaliyetin önemli unsurlarından olan "temsil"in sadece egemen ülkeler arasında olabileceği kavramı yer etmeye başladı. Daha önce ticari gruplar dahi temsilci değişimi yapabiliyor, aynı ülke içinde çeşitli bölgeler diplomatik temsilcilere sahip olabiliyordu. Bu görüşe paralel olarak mukim büyükelçi uygulaması da bu şehir devletleri arasında başladı ve yerleşti.
- Mukim büyükelçiliğin Avrupa'ya yayılması, Kuzey İtalya devletlerinin Batı'daki büyük ülkelere gönderdikleri büyükelçilere bu ülkelerin karşılık vermeleriyle başlamıştır. Mukim büyükelçilerin, bilgi toplama ve rapor yollama ve ülkelerinin başka ülkelerle askerî ittifaklarını yürütme gibi işlevleriyle birlikte, temsil işlevini de yüklenerek tam yetki sahibi oldukları aşamaya gelmeleri için 16.yüzyıl ortalarını beklemek gerekti. Bu yetkilerin büyükelçinin kişiliğinde birleşmesi bugünün diplomasi mesleğinin de en önemli unsurlarından olan ayrıcalıklar ve bağlılıklar, temsil, merasimler ve protokol sırası gibi konuların bir düzene bağlanması gereğini beraberinde getirdi.

- Diploması mekanizma ve uygulamaları, 18. Yüzyıldan itibaren özellikle ikili ilişkiler yönünden neredeyse bugün bile yadırganmayacak bir biçime bürünmüştü. 17. yüzyıl sonundaki kısa süren savaşlarının yanı sıra Yedi Yıl Savaşları'nın 1763'te sona ermesiyle tamamlandı. Devletlerden birinin tek başına hegemonya kurmasının olanaksızlığı karşısında, önce diplomasinin uluslararası ilişkilerin başlıca aracı haline geldiği huzursuz bir mütareke dönemi yaşandı. Yeni sistemde yeralan büyük devletlerin amacı birbirlerine karşı üstünlük sağlamak değil ortaklaşa oluşturdukları sistemin içindeki yerlerini korumaktı. Söz konusu gereksinmeye bulunan karşılık "barış zamanı konferansları" düzenlemek şeklinde oldu. Böylece 1815 Viyana Kongresi, barışın kongre masasında yapılması geleneğini değiştirip geçmişin katı usullerini terk ederek büyük güçlerin rolünü daha esnek bir çerçeveye oturtuyordu. "Avrupa Konseri (Concert Européen)" doğmuştu. Konferans diplomasisi özellikle büyük güçlerin işbirliği yapma eğiliminde olduğu dönemde, gerginlikleri azaltmaya yaramıştır.

• Diplomasinin Kurumsallaşma Süreci

- Orta Çağ'ın sonları ve modern çağların başlangıcında diplomatik ayrıcalık ve dokunulmazlıklar dinî, hukuki ve pratik kaynaklara dayanıyordu. Dokunulmazlık kuralının başlıca gerekçesi, o zamanın zor koşullarında seyahat etmek zorunda olan elçilerin güvenliğinin sağlanmasının hem gönderen hem kabul eden için olmazsa olmaz bir şart olmasıydı ki bu doğal olarak karşılıklılık ilkesinden güç alıyordu. Elçiler medeni hukuk ve ceza hukuku ihlallerinden dolayı takibata uğramıyordu ve özel hayatlarında kendi dinlerine göre ibadet etmekte serbestti.

- Resmî törenler geçici elçiliklerin ve mukim elçilerin diplomatik statü ve faaliyetleri için dokunulmazlıklar kadar önem taşımaktaydı. Törenlerin hangi usullere tabi olacağı hakkında da kesin kurallar yoktu. Mukim elçiliklerin yayılmasıyla merasimlerde uygulanan protokol kurallarının görünürde önemsiz en ince ayrıntıları ve özellikle elçiler arasındaki öncelikler meselesi tartışma ve ihtilaf konusu yapılmaya başlandı.

- 1748 Aix-la-Chapelle anlaşması görüşmelerinde Fransızca alfabetik sırasının kabul edilmesi Fransa'nın diplomatik zaferi sayılır. Aslında Fransa'nın bu konudaki daha önemli başarısı bütün Viyana Kongresi sürecinde ve Kongre nihai senedinin yazılmasında Fransızcanın kullanılmış olmasıdır. Bu arada İngiliz dışişleri bakanlığının yabancı diplomat ve hükümetlerle İngilizcenin kullanılması konusundaki ısrarlı tutumları Fransızcanın bu hâkimiyetini uzun süre sarsamamıştır.

- Avrupa Diplomatik Sisteminin Dünyaya Yayılması
- Avrupa'da gücün saraylardan kabinelere, bakanlıklara geçmesi süreci tamamlanmış, yüzyıl sonunda devletlerarası toplantılarda krallara rastlanmamaya başlanmış, dış politika giderek demokratikleşme yoluna girmiştir. Bunun yanı sıra Avrupa diplomasisi de dünyaya yayılmıştır.

- 19. yüzyıl sonuna doğru, Amerikan diplomasisinin reformu ve daha fazla profesyonelleşmesi yönünde baskılar artmaya başlamıştı. ABD'nin dünya siyaseti ve ticaretinde giderek daha etkin bir rol oynamaya başlaması, toplumu diplomasinin potansiyel değeri konusunda daha fazla bilinçlendirdi.

•

• Ekonomi Diplomasisinin Başlangıç Dönemi

- 19. yüzyıl boyunca ticaret ve finans diplomasinin hem amacı hem aracı hâline gelmişti. Avrupa'daki ve Kuzey Amerika'daki sanayi devrimleri, modern bankacılık sistemlerinin gelişmesi, pazar elde etme, ana madde sağlama ve yatırım olanakları yaratma konularındaki rekabet, ekonomik konuları diploması gündeminin en üst sıralarına taşıdı. Avrupa'nın büyük güçleri Afrika ve Asya'daki siyasi amaçlarını gerçekleştirmek ve çıkar bölgelerini sağlamlaştırmak için bu kıtalara öncelikli ticari ve mali araçlarla nüfuz etmişlerdi. Ekonomik çıkarların izlenmesi ve korunmasında belki elçiliklerden de daha fazla konsolosluklar faaliyet göstermekteydi. Konsoloslar dışında dışişleri bakanlıklarının ticari ve ekonomik konularla doğrudan ilgilenmeye başlaması söz konusu yüzyılın ikinci yarısını bulmuştur.

• Kamuoyu Diplomasisinin Ortaya Çıkışı

- Metternich bile 1808 yılında "Kamuoyu en güçlü bir ortamdır. Din gibi en karanlık köşelere bile sızabilir" demiş, "Kamuoyu genel politikanın önemli itici güçlerinden biridir" ifadesini de kullanmıştı. Okuma yazma oranının artması, kitle gazetelerinin çoğalması, halk tarafından seçilen parlamentoların, yani meşruti sistemin yayılmasıyla, dışişleri bakanları ve diplomatlar, bir yandan faaliyetleri hakkında başkentlerde hesap verme durumuna giriyor, öte yandan, yabancı hükümetleri basın ve diğer iletişim yollarını bazen de aldatıcı şekilde etkilemeye çalışıyorlardı. Dışişleri bakanlıkları ve diplomatlar, eski diplomasinin yerini "yeni" diplomasinin almasından çok önce, Avrupa'daki resmî kurumlar ve elçilikler dışında doğrudan kamuoylarına ulaşmanın avantajlarını anlamışlardı. İlerideki çağlarda "kültürel ilişkiler diplomasisi" diye adlandırılacak olan, ülkelerin ulusal kültürlerini yabancı ülkelere tanıtmaya dönük politikalar 19. yüzyıl sonundan itibaren uygulanmaya başlamıştı bile.

• Birinci Dünya Savaşı ve "Yeni Diplomasi"

- Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasıyla beraber Avrupa büyük güçleri arasında olan barışın sonu geldi. Böylece "klasik" diplomasiye destek olan güçler dengesi sistemi de çökmüş oldu. Sistemin çöküşüne ise çeşitli unsurların bir araya gelmesi yol açtı. Bu unsurlardan bazıları şunlardır:

- Alman Birliğinin gerçekleşmesi,
- Teknolojik değişimin Sanayi Devrimi'ni savaş alanına sokması,
- Sanayi Devrimi'nin kendisidir.
- Alman Birliğinin gerçekleşmesiyle ilk defa geleneksel Avrupa sistemi içinde sınırlanamayacak kadar büyük ve dinamik bir devlet ortaya çıkmış oluyordu. Silahların evrimi ve savaş alanında yer almaları da Birinci Dünya Savaşı, savaş öncesi düzenin sonunu getirdi. Aynı zamanda Sanayi Devrimi halkın sahneye çıkmasına ve dış siyasetin demokratikleşmesine yol açtı. Artık bu süreçte kitlelerin hissi eğilimleri dış politikada ağırlık taşıyordu.

- Sık sık ortaya çıkan bunalımlar, koloni savaşları ile Balkanlar ve Uzakdoğu'daki ihtilaflar, güçler dengesi ve askeri ittifaklar sistemini sürdürülemez hale getirdi. Bu doğrultuda büyük güçler kalıcılıklarını veya statülerini tehlikede görünce savaş yoluna başvurmadan çekinmediler.

- Aslında savaş sırasında diplomasi ölmedi. Temsilciliklerin çoğu faaliyetlerini sürdürmekteydi. Savaşın ilk üç yılında diplomasi eskiden olduğu gibi gizli bir biçimde yürütüldü. İttifak Devletleri gizli bir şekilde Osmanlı İmparatorluğu'nun bölünmesi ve paylaşılması konuları üzerine müzakere ettiler.

- Bu dönemde Müttefikler ve İtilaf Devletleri küçük Balkan ülkelerinin desteğini alabilmek için diplomasinin meşru yöntemlerinin dışında yer alan her türlü siyasi hile ve entrikalara başvuruyorlardı. Aynı zamanda dışişleri bakanlıkları dışındaki devlet kurumları da daha fazla söz sahibi olmaya başlamışlardı.
- **İki Dünya Savaşı Arası Dönem Ve Diplomasinin Yozlaştırılması**
- Yeni diplomasiyi eleştirenler, başarılı olmak için halka hoş görünmek isteyen politikacıların ya gereksiz tavizler vermeleri ya da bunun tersine çok katı tutumları almaları risklerinin çok fazla olduğunu düşünüyorlardı. Konferans diplomasisi yanlıları da bu riski ortadan kaldırmak ve halkın eleştirilerinden kaçınmak için görüşmelerini son derece gizli tutmaya çalışıyorlardı. Fakat bu durumda da Milletler Cemiyeti'ni destekleyenler, müttefiklerin savaş öncesi yöntemlere geri döndüğünden yakınmaya başlamışlardı.
- Özet olarak diplomasinin ezeli sorunlarından olan, uluslararası ilişkilerin profesyonel diplomatların aracılığı ile mi, yoksa bizzat politikayı belirleyenler tarafından mı yürütüleceği sorusu ile diplomat-politikacı ilişkileri bu yıllarda da yoğun bir biçimde tartışılıyordu.
- İki savaş arası yıllarında, büyük devletlerin çoğunun dışişleri kurumları yeni bir uyum ve reform sürecine girdiler.
- 20. yüzyıl dünya politikalarının sık sık ön plana çıkan teması olan, diplomatik uygulamaların ideolojinin gereklerine uyurulması konusu, iki savaş arası dönemde de gündemin üst sıralarındaydı. 1930'lara gelindiğinde ülkelerin çıkarlarını savunmak kadar sosyalist ideolojiyi yayma görevini üstlenseler de, Sovyet diplomatlarının müzakerelerde uyguladıkları yöntemler ve temaslarında izledikleri usuller Batılı meslektaşlarınınkinden farksız hale gelmişti. Bunun yanında, örneğin İngiliz, Fransız ve Amerikalı diplomatların da müzakere masalarındaki yaklaşımlarına ülkelerinin sahip olduğu liberal değerlerin biçim verdiği açıktı.
- **İkinci Dünya Savaşı Sırasında Diplomasi**
- 1939'da İkinci Dünya Savaşı patlak verince, savaşan taraflar, Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi avantaj sağlayabilmek için müttefikleri ve tarafsız ülkelerle bazı diplomatik düzenlemelere girişti. Özellikle ticari konular diplomasi gündeminin ilk sıralarında yer alıyordu.
- Bu dönemde, büyük güçlerin siyasi liderleri, yirmi yıl öncesine nazaran, kişisel diplomasi yürütmeye daha fazla eğilim gösteriyorlardı. Siyasi liderlerinin zirve toplantıları serisinin yanında dışişleri bakanları da yoğun bir doğrudan temas faaliyetleri içerisindeydi.
- Klasik diplomasi zaman alan bir süreçti ve dediklerini en kısa yoldan yaptırmaya alışmış politikacılar, dış temaslarında diplomatların uymalarını istediği usulleri fazla sınırlayıcı buluyorlardı. Bu yaklaşım nedeniyle bazen dışişleri bakanları dahi basit birer kâtip durumuna düşebiliyorlardı.
- İkinci Dünya Savaşı ile birincisi arasındaki benzerliklerden bir tanesi; savaş sırasında profesyonel diplomatlar kadar meslekleri veya siyasetteki yerlerinden dolayı bazı dış görevlere uygun sayılan kişilerin de elçi olarak görevlendirilmesidir.
- Savaşın Hitler'in Nazizmine karşı "her dünya"nın mücadelesi şeklinde bir ideolojik renk kazanması, savaşan tarafların tarafsız ülkelerin kamuoyunun sempatisini kazanma yarışına girmelerine yol açmıştı. Bu nedenle profesyonel diplomatlar Birinci Dünya Savaşı'na nazaran propaganda ve halkı etkileme tekniklerini daha iyi anlayıp kullanmaya başlamıştı.
- İkinci Dünya Savaşı sonrasında çok taraflı kuruluş ve ilişkilerin hızla çoğalması ve Soğuk Savaş'ın dünyayı iki kampa bölmeye, diplomasiye damgasını vuran iki önemli faktör olmuştur.
- Günümüz diplomasisinin giderek en önemli bir faaliyet çerçevesi haline gelen çok taraflı uluslararası düzeninin temelleri, daha İkinci Dünya Savaşı devam ederken atılmaya başlamıştı. Bu düzenin ana unsuru Birleşmiş Milletler olmuştur. Birleşmiş Milletler savaş sonrası dönemde gerçek olacak ve tüm ülkelerin üye olduğu bir kuruluş haline gelecektir.
- Geleceğin bu evrensel kuruluşuna 1944 Ağustos ve Eylül aylarında Dumbarton Oaks'da toplanan bir Amerikan, İngiliz ve Sovyet diplomat grubu biçim verdi. Savaş sonrasında Birleşmiş Milletler zamanla çeşitli ihtisas kuruluşlarının da etkisiyle çok geniş bir sisteme dönüştü.
- Bu gelişme doğal olarak ülkelerin diplomatik servislerinde önemli değişiklikler yapmasını gerektirdi. Her şeyden önce dışişleri bakanlıkları merkez teşkilatında çok taraflı siyasi ve ekonomik ilişkiler bölümleri genişletildi ve giderek daha fazla ağırlık kazandı.
- Ortadoğu ve Güneydoğu Asya ile Afrika'da gerçekleşen sömürgesizleştirme süreci sonucunda yeni bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin sayısının süratle artması, uluslararası ve bölgesel kuruluşların ve işbirliği girişimlerinin bu ölçüde artmasına neden olmuştur.
- 19. yüzyılda dünyaya yayılmış olan Avrupa devletler sistemi ve diplomasisinin, Avrupalı sömürgeci devletlerden bağımsızlıklarını kazanan Asya ve Afrikalı yeni ülkeler tarafından da benimsenmesi bir anlamda doğaldı. Amerika kıtasında da savaş öncesinden bu yana zaten İngiltere, Portekiz ve İspanya'nın eski sömürgeleri dış ilişkilerini Avrupa modeline göre yürütüyorlardı. Fakat model belli olmakla beraber, uygulaması çok kolay olmadı.
- Her şeyden önce, tamamı gelişme yolunda, yoksul ülkeler olan yeni bağımsız devletleri ağır mali yükler bekliyordu. Ayrıca bu devletlerin yepyeni dışişleri teşkilatları kurmaları ve nitelikli diplomatik personel bulmaları ayrı bir zorluk olmaktadır. Bunların yanı sıra İkinci Dünya Savaşı sonrası doğan yeni devletler arasında diplomasi açısından hazırlıklı olanlar da bulunmaktaydı. Fakat bu ülkeler için bile diplomasi pahalı bir işti.
- Genel olarak bir başka sorun da kayırmacılık yapılarak Avrupa ve Kuzey Amerika'ya yeteneksiz ve kişisel gösteriş peşinde kişilerin büyükelçi atanmasının bu masrafları ölçsüz şekilde artırmasıydı.
- Yeni ülkelerin sayısının İkinci Dünya Savaşı sonrası altmış yıllık dönemde bu kadar süratle artması, özellikle Batılı büyük ülkelerin başkentleri ile Moskova ve Beijing gibi merkezlerde

diplomatik misyon enflasyonuna yol açtı. Aynı zamanda var olan diplomatların sayısı ise her bir merkez için on binlere ulaştı. Bu sayıların da gösterdiği gibi büyük merkezlerde, eskiden kordiplomatik mensupları arasında doğan ve esprit de corps diye adlandırılan yakınlık ve dayanışma atmosferi büyük ölçüde kayboldu.

- Birleşmiş Milletler üyelerinin yüz doksanlara ulaşması, uluslararası kuruluşların sayısının artması ve diplomatik gündemin giderek çeşitlenmesi ABD, AB üye ülkeleri ve Sovyet Rusya ve sonra Rusya ile Çin başta olmak üzere hemen hemen bütün ülkelerin dışişleri servislerinin de büyük ölçüde genişlemesine ve yüklerinin artmasına neden olmuştur. Birçok hükümetin diplomatik personeli azaltmak ve bazı dış misyonları kapatmak gibi tasarruf önlemlerine başvurmalarına rağmen, diplomasi 20. Yüzyıl ortalarına en süratle büyüyen sektörü olmuştur.
- İkinci Dünya Savaşı sonunu hemen izleyen yıllardan başlayarak, ülkelerin büyük çoğunluğunun bir yanda Batı diğer yanda Doğu Bloku şeklinde ikiye bölünmesi; bunun yanı sıra blok önderi olan ABD ve Sovyet Rusya'nın bloksuz ülkeleri kendi taraflarına çekme çabaları, Sovyetler Birliği'nin 1989'dan itibaren dağılmaya başlamasına kadar diplomasi uygulamasını derinden etkilemiştir. "Soğuk Savaş diplomasisi" genel olarak blok mensubu diplomatların karşı blok diplomatlarını bir düşman ve hasım olarak görmeleri esasına dayanıyordu.
- Barış içinde birlikte yaşama ve yumuşama yıllarında dahi Batı ve Doğu temsilcilerinin diyalogu son derece katı ve soğuktu. Özellikle Doğu Bloku diplomatları kendi çevrelerinde kapalı bir yaşam sürdürür, kural olarak duvarlarla çevrili büyükelçilik lojmanlarında kalırlardı. Söz konusu diplomatlar bulundukları ülke makamları veya Blok dışı ülkeler diplomatlarla hiçbir zaman yalnız olarak ilişki kurmaz, ziyaretler en az iki veya üç kişilik gruplar halinde gelirlerdi.
- Çok taraflı kuruluş ve forumlarda her blok çoğunlukla kendi liderinin etrafında aynı ve neredeyse tamamen karşı tarafın aksi görüşleri dile getirir ve bir retorik düellosu sürdürürdü. Batı Bloku üyeleri nispeten daha farklı görüşler ortaya koyabilirken Doğu ülkelerinin Moskova'nın çizgisi dışına çıkmaları söz konusu olmazdı.
- Bu şekilde kırk yıldan fazla süren bu dönemde, diplomatlığın esas niteliği olan uzlaşma arayışı karşılıklı blok ülkeleri arasında adeta askıya alınmıştı. Sovyetler Birliği çöküp, Doğu Bloku dağıldıktan sonra bilinen gelişmeler çerçevesinde, eski blok ülkelerinin karşılıklı diplomatik uygulamaları da normalleşme sürecine girdi. Bununla beraber, değişim o kadar ani ve beklenmedik biçimde olmuştu ki, diplomatlar yeni koşullara uyumda biraz zorlandı.
- İkinci Dünya Savaşı sonrası diplomasisine damgasını vuran iki gelişmeden daha söz edilebilir. Birincisi, siyasi liderlerin daha önce de mevcut olan kişisel diplomasi uygulama eğilimlerinin artarak sürmesi ve uluslararası müzakerelerde doğrudan temas yönteminin yaygınlaşmasıdır. İkincisi de devlet ve hükümet başkanları arasındaki zirve toplantılarının düzenli hale gelmesidir. Söz konusu eğilimler de doğal olarak mukim temsilciliklerin ve profesyonel diplomatların hareket ve yetki alanını önemli ölçüde daraltmıştır.
- 19. Yüzyıla Kadar Osmanlı Diplomasisi

- Ortaçağ'ın sona ermesinden itibaren Avrupa'da yaygın biçimde benimsenen diplomasi ve devletler hukuku ilkeleri Osmanlı Devleti tarafından uzun dönemler uygulanmamıştır. Bu tutumun nedenleri üzerinde çeşitli fikirler ileri sürülmüştür. Bunlardan biri, Osmanlı Devleti'nin kendine güveninin dorukta olduğu yükseliş döneminde kendine yeterlilik ilkesini benimsemiş olduğu, bu nedenle başka ülkelerle ilişkileri önemsemediğidir. Diğer bir görüşe göre, İslâm dininin temelleri üzerine oturtulan Osmanlı Devleti'nin, daha önce değindiğimiz Dar'ül İslâm, Dar'ül Harb ayrımı dolayısıyla diğer dinleri kabul etmiş toplumlarla barışçı yollarla ve eşit şartlarda ilişki kurması söz konusu olamazdı.
- Her hâlükârda karşılıklılığa dayanan Avrupa sistemine geçinceye kadarki beş yüz yıla yakın bir sürede Osmanlı Devleti'nin yabancı ülkelerle siyasi, hukuki ve ekonomik ilişkilerde İslami bir kavram olan 'aman (veya eman)' sistemi temel ilkeyi oluşturmuştur. Arapçada güven ve güvenlik demek olan bu kelime İslam ülkesine girmek isteyen bir kişi veya orduya müsaade, güvence vermek anlamını taşımaktadır. Bu sistem genellikle yabancı ülke vatandaşı gayrimüslimlere uygulanmakla beraber özellikle farklı mezheplerden olan- ülkeler arasında da geçerliydi. Osmanlı Devleti'nde 'aman'ın kullanıldığı diğer bir alan ise Avrupa Devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki elçi ve konsoloslukları ile tüccarlarının statüleri ve faaliyetleridir.
- İslami hukuk prensiplerine göre Osmanlıların yabancı ülkelerle yaptıkları her türlü anlaşma şeyhülislamın denetiminden geçirdi. Bu anlaşmalar ve genellikle Müslüman olmayan ülkelerle dış temaslar İslam hukuku dışında tutulurdu. "Aman" ilkesine göre yabancı devletlerle süresi on yılı geçmeyecek mütarekeler yapılabilirdi. Ancak, nihai amaç bütün dünyayı İslamiyet'in egemenliği altına almak olduğundan, kalıcı anlaşmalar söz konusu değildi. Lozan Antlaşması'na kadar Osmanlılar ile Avrupalıların birbirlerine karşı devletler hukukunun temel ilkeleri olan toprak bütünlüğüne saygı, eşitlik ve karşılıklılık ilkelerini tam olarak uyguladıkları söylenemez. Karşılıklılık kavramının söz konusu olmadığı bu dönemlerde, Avrupa devletlerinin İstanbul'da daimi elçi bulundurmaları Osmanlı Devleti'nin büyüklüğünün ve Osmanlı padişahlarına saygının bir işareti sayılır ve yabancı elçiler, ülkeleri adına talepte bulunmaya gelen misafirler olarak görülürdü. İlişkilerin bozulduğu hâllerde 'aman' ile gelmiş olan yabancı devlet elçisinin misafirlik statüsü iptal edilmekte hatta hapsedilmektedir.
- 19. yüzyıl öncesinde, Osmanlı Devleti yabancı ülkelere elçilerini daima gerek gördüğü zaman ve belirli amaçlarla göndermişti ve gönderilen sefir veya sefaret heyetleri geçici niteliktedir. 16. yüzyıldan itibaren elçiler, görevlerinin niteliğine ve gidecekleri devletin önemine göre büyükelçi veya orta-elçi şeklinde iki sınıfa ayrılırlardı. Elçi olarak yabancı ülkelere gönderilenler belirli sınıflardan seçilmezdi ve görevin gereğine göre çeşitli mesleklerden başarılı ve şöhret sahibi kişilere sefaret görevi verilmekteydi. Elçilerin çoğu kez yabancı dil bilenlerin veya en azından yabancı dilden az çok anlayanların arasından seçilmesine çaba gösterilirdi.
- Elçilerin imparatorluğun haşmetini gösterecek şekilde giydirmeleri ve teçhiz etmeleri için devletçe büyük paralar sağlanırdı. Topkapı Sarayı hazine dairesinin bir bölümü "Elçi Hazinesi" diye adlandırılmıştı. Elçilerin görevleri ne olursa olsun gönderildikleri ülke hükümdarları ve ileri gelenlerine değerli armağanlar götürmeleri gelenek hâline gelmişti. Elçilerin aynı zamanda görevleri gereği gittikleri ülkenin hükümdarı ve başbakanına Osmanlı padişahı ve sadrazamı tarafından yazılmış "Name-i Hümayun" denilen mektuplar götürdükleri

bilinmektedir. Bu mektuplar esas olarak dış ilişkileri güçlendirmek ve daha da çoğunlukla Osmanlı nüfuz ve gücünü hatırlatmak amacını gütmektedir. Elçiler, daimi elçilikler kuruluncaya kadar görevlerine kalabalık bir maiyetle gitmekteydiler.

- Osmanlı elçileri 18. yüzyılda başlarına kadar sarık takar, iç elbiseleri çeşitli renkte, üstlerine giydikleri kaftanlar ise çoğunlukla kırmızı ve mavi olurdu. Bazıları kürk giyer, kuşaklarında hazineden emanet olarak verilen mücevher kakmalı hançer taşırlardı.
- Osmanlı Devleti'nin yabancı ülkelere gönderdiği elçilerin görevleri hakkında düzenlemiş oldukları raporlara Sefaretname adı verilir. Sefaretnameleri elçilerin görevlerinin niteliğine göre ikiye ayırmak mümkündür. Özel sefaretnameler, salt elçinin görevi ile sınırlı olan, bu görevin nasıl yerine getirildiğini ve sonucunu aktaran siyasi belgelerdir. Genel sefaretnameler ise elçilerin gezip gördükleri yerlerin sosyal hayatı, askerî durumu, kültürü, eğitim koşulları, sanayii ve genel gelişmişlik düzeyi hakkında öğrendiklerini içermektedir.
- Osmanlı döneminin en tanınmış elçilerinden olan Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin şöhreti aslında söz konusu sefaretnamesinin ayrıntılı ve ilginç içeriğinden, ayrıca bu belgenin 1757'de basılmış olan bir Fransızca tercümesinin yapılmış olmasından da ileri gelmektedir.
- **19. Yüzyıl Başından Devletin Sonuna Kadar Osmanlı Diplomasisi**
- Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren askerî gücünü yitirmesi sonucunda toprak kaybı başladığı zaman Osmanlı padişah ve yöneticileri, Avrupa'daki güç dengesinin izlenmesi ve müttefikler aranması için diplomasiye ağırlık verilmesi, bu arada daimi elçilik açılması gereğini anlamaya başlamışlardır. Osmanlı Padişahı III. Selim, yabancı ülkelere üçer yıl süre ile mukim elçiler gönderme kararını vermiştir. İlk elçilik için Fransa düşünölmekle beraber Fransız Devrimi'nin başlamasıyla bundan vazgeçilmiş ve ilk daimi büyükelçiliğin Londra'da kurulması uygun görölmüştür.
- Bu şekilde, Osmanlı daimi elçiliklerinin maslahatgüzarlıklarla yönetilmesi 1821 yılına kadar sürmüştür. Bu tarihte Mora'da Yunan ayaklanmasının başlaması üzerine, Rum maslahatgüzarların Bâbüâli'ye yanlış bilgi gönderdikleri anlaşıncı elçiliklerin tümü kapatılmıştır. III. Selim'in Avrupa ülkelerinde daimi elçilikler kurma girişimi bu şekilde, II. Mahmud'un 1834'te yeniden aynı uygulamayı başlatana kadar yaklaşık kırk yıllık bir kesintiye uğramıştır. Böylece nisbi bir başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen, söz konusu girişim, özellikle imparatorluğun Batı'ya açılımı ve karşılıklılık ilkesinin kabulü açısından Türk diplomasi tarihinde önemli bir aşama teşkil eder.
- Osmanlı Devleti'nin diplomasi alanında sonraki en önemli adımları II. Mahmud zamanında atılmıştır. Bu padişah dönemindeki bir gelişme, 1821'de Bâbüâli'de Reisülküttaplığı bağı bir Tercüme Odası kurulmasıdır. Sonuçta dış ilişkilerde büyük eksikliği çekilen yabancı dil bilen Müslüman memur sayısı artmıştır. Bu arada konsolosluklar da büyük ölçüde çoğaltılmıştır. Bu gelişmelerle irtibatlı olarak II. Mahmud, III. Selim zamanında önemi artarak, dış ilişkiler konusunda uzmanlaşan Reisülküttaplığın yerine 11 Mart 1836'da bir Hatt-ı Hümayun ile Hariciye Bakanlığını kurmuştur. Bu kararla 1832 yılından beri Reisülküttaplık makamında bulunan Mehmet Akif Efendi Hariciye

Bakanı unvanını alan ilk devlet adamı olmuştur. Hariciye Bakanlığının merkez örgütünde de bazı değişiklik ve ilaveler yapılmıştı. Her şeyden önce bakana yardımcı olmak üzere bir müsteşarlık kuruldu. Bu makam Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar, hatta cumhuriyet döneminde-bir süre yerine genel sekreterlik geçmiş olsa da- bugüne kadar korunmuştur.

- 1839 Tanzimat Fermanı aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa devletleri arasında uygulanan diplomasi ve uluslararası hukuk kurallarına uyum sağlamak yolunda attığı bir adım olarak da yorumlanabilir. Bununla beraber, 19. yüzyıldaki bazı savaşlar, olaylar ve siyasi gelişmeler Avrupa devletlerini Osmanlı Devleti ile eşit şartlarda diplomatik müzakerelere girişmeye zorladı. Bu çerçevede, 1833 Hünkâr İskeleyi Antlaşması, 1840 Londra Antlaşması ve 1841 Boğazlar Sözleşmesi söz konusu eşitlik ilkeleri uyarınca akdedilmiştir.
- Kırım Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa, Avusturya, Sardunya, Rusya ve Prusya arasında 1856 yılında Paris'te toplanan konferansın sonucunda imzalanan antlaşma bu konuda bir dönüm noktası oluşturmıştır. Bu antlaşmayla Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa Devletler Konseri'ne (Concert Européen) girdiği ve Avrupa devletleri arasında uygulanmakta olan devletler hukukunun bir parçası olduğu kabul ve ilan ediliyordu. Böylece, Osmanlı Devleti ilk defa uluslararası hukuk sistemini resmen üstlenmiş oluyordu.
- II. Mahmud'un 1832'den itibaren Osmanlı mukim elçiliklerini yeniden açmaya başlamasından, Osmanlı İmparatorluğu'nun ortadan kalkmasına kadar devleti 135 adet büyükelçi, elçi ve daimi maslahatgüzar temsil etmiştir. Mahmut Esat Paşa'nın düzenli olarak üst kademelere yükselme ve iç ve dış görevlere düzenli aralıklarla atanma şeklinde cereyan eden kariyeri 1830-1870 yılları arasındaki dönemde Osmanlı Hariciye Nezareti'nin kurumsal bir yapıya ve düzene kavuşturulmuş olduğunu göstermektedir.
- Bununla birlikte Tanzimat'tan cumhuriyete kadar olan dönemde genel kural yine de elçilerin meslek dışından atanmasıydı. Söz konusu 135 misyon şefinden sadece 43'ü mesleğin tüm kademelerinden geçerek sefir olmaya hak kazananlardan oluşuyordu. Geri kalan 92'sinin 14'ü asker kökenli, diğerleri çeşitli mesleklerden gelmekteydi. 13 tanesi sadrazam olduktan sonra veya önce sefirlik yapmışlardı. Elçilerin otuzu gayri-Müslim'dir. Bunlardan on ikisi Rum, dördü Ermeni, dördü Levanten, üçü Romen, üçü Osmanlı uyrukluğuna geçmiş Avrupalı, ikisi Hristiyan Arap ve biri Bulgar'dır. Elçiler çoğunlukla devlet hizmetinin çeşitli dallarına mensup ailelerden geliyorlardı. Bazıları küçük rütbeli memur ve subay çocuğu, birkaçı, babası bürokratik elite dâhil, yani paşa çocuğu idi. Ayrıca, üç nesil boyunca devlete elçi vermiş olan aileler, baba oğul sefirler de vardır.
- **Osmanlı Diplomasisinin Niteliklerine Genel Bir Bakış**
- Her şeyden önce III. Selim dönemine kadar Osmanlı diplomasisi bugünkü anlamında bir uluslararası ilişki veya dış politika aracı olarak nitelendirilemez. Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu ve isteklerini Avrupa devletlerine kuvvet yoluyla kabul ettirdiği sürece Avrupa diplomatik düzeni dışında kalmasından zarar görmüyordu. Ancak imparatorluk zayıflamaya başlayıp, çöküş sürecine girince, bu kez her zaman hasım olarak görölen Avrupalı güçlerle daha değişik bir ilişkiye girme ihtiyacı doğdu.

- Sonuç olarak Osmanlı Devleti diplomasisi bugün diplomaside geçerli olan “eşitlerarası müzakere” ve “uzlaş” kavramlarına yabancı bir dış ilişkiler süreci geçirmiştir. İmparatorluğun içine kapanıklığı, dışa açıldığında da savunma, boyun eğme durumunda oluşu, sadece o dönemlerin diplomasisi açısından tayin edici olmamış, ileride Cumhuriyet Türkiye’si diplomasisini de uzunca bir süre etkilemiştir.
- **Devlet ve Hükûmetlerin Tanınması**
- Bir ülkenin diğerini tanınması, diğer ülkenin uluslararası işlerde egemen ve bağımsız bir aktör olarak varlığını kabul etmesinin kendi çıkarına olduğuna hükmettiği anlamına gelir. Devletin tanınması her zaman hükûmetinin de tanınması demek değildir. Hükûmetin tanınması, söz konusu hükûmetin ilgili devletin kontrolünü elinde tuttuğunu ve dolayısıyla o devletle ilişkide bulunmak için o hükûmetle iş görmek gerektiğini varsaymak demektir. Gerçekte, tanıma egemenliği kabul etme anlamına gelse de tarih bu egemenliğin tanıyan ülkeler tarafından dahi ihlâl edilmesinin örnekleriyle doludur. Sınır uyumsuzlukları ve en ciddi olarak da diğer ülkenin topraklarını işgal, egemenliğinin hiçe sayılmasından başka bir şey değildir. Tanıma de jure (hukuken) veya de facto (fiilen) olabilir. De jure tanıma, bütün hukuki sonuçlarıyla tanıma demektir. Buna karşı, de facto tanımada bir ülke diğerinin mevcut olduğu gerçeğini kabul etmekle yetinir, ancak hukuki sonuç doğurabilecek ilişki ve tasarruflardan kaçınır. Örneğin, Türkiye dışında hiçbir ülkenin de jure tanımadığı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti de başta Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere birçok ülke tarafından de facto tanınmaktadır. Öte yandan devletler birbirlerini tek taraflı olmakla beraber, açık veya örtülü (zımnî) şekilde tanıyabilir. Açık tanıma beyanı mevcut olmasa dahi diğer devletle tanıdığını hiçbir şekilde kuşkuyla düşürmeyecek şekilde kanıtlayan bir işleme girmek, de jure tanımının mevcudiyetine işaret eder. Örneğin, diğer devletle çekince koymadan ikili bir anlaşma imzalanması örtülü tanıma demektir. Bir ülkeyi devlet başkanının ziyaret etmesi o ülkenin tanındığı anlamına gelir. Tanıma konusu devletlerin ayrılmasında, yani eski devlet varlığını korusun korumasın, bir devletin bir veya birkaç parçasının ayrılarak bir veya daha fazla yeni devlet oluşturmasında da gündeme gelmektedir.
- **İkili Bilateral Diplomasi**
- Birinci Dünya Savaşı’ndan önce diplomatik faaliyetler tamamen ikili olarak diğer bir deyişle iki devlet arasında daimi diplomatik temsilciler aracılığıyla yürütülmekteydi. İkili diplomasi terimi mukim diplomatik temsilciler değişiminin ötesinde, iki devlet arasındaki ilişkilerin gizli temaslar şeklinde yürütülmesini ifade etmektedir.
- **İkili diplomatik misyonların işlevleri:**
- Temsil etmek. Mukim büyükelçinin ülkesini temsili, en başta süreklilik niteliği dolayısıyla başka şekillerde yerine getirilemeyecek bir işlevdir. Ayrıca, temsil çok yönlü ve zaman alıcı bir faaliyettir. Temsil, büyükelçinin -ve diplomatik personelin- törensel nitelikteki faaliyetlerde olduğu kadar, yaşamının her yönünde göz önünde tutup gereklerini yerine getirmek durumunda olduğu bir görevdir. Günümüz diplomasisinin önemli ilkelerinden biri, ulus-devletlerin dış ülkelerde tek bir temsilci tarafından temsil edilmesidir. Bir devletin iki büyükelçisi veya adına konuşacak başka bir temsilciliği bulunamaz. Büyükelçiler veya aynı düzeyde temsil yetkisine sahip elçi veya maslahatgüzârlar dışında, sadece, doğal olarak, devlet başkanları ile dışişleri bakanları ayrıca bir formaliteye gerek olmaksızın devletlerini temsil etme yetkisine sahiptir. Başbakanlar bile dış temas veya bir uluslararası anlaşma imzalama yetkilerini kararname ile alırlar.
- Bilgi toplama ve rapor etmek. Görevli bulundukları ülke hakkında bilgi toplama ve kendi başkentine rapor etme faaliyeti mukim büyükelçiliklerin en önemli işlevlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ülkenin ekonomik durumu, dış politikası, silahlı kuvvetlerinin gücü, liderinin sağlığı, hükûmet içi dengeler, siyasi partiler, seçimlerle ilgili tahminler gibi bir ülkenin tüm yön ve faaliyetlerini içeren her türlü konu büyükelçiliklerin raporlarında yer alır. İçerikleri bakımından bu raporlar ikiye ayrılabilir: Bunlardan birincisi, bulunulan ülke hakkında bilgi vermekten ileriye gitmeyen ve çoğunlukla basın, devletin resmî yayınları veya özel yayınlar gibi açık kaynaklar yanında yetkililer veya halkla doğrudan temas sonucu elde edilen gizlilik taşımayan bilgilerin herhangi bir yorum yapmadan aktarılması şeklindedir. Bu tip raporlara “açık rapor” diyebiliriz. İkinci kategori ise çoğunlukla resmî kaynaklardan da sağlanmış olsa, gizli nitelikte bilgileri ve daha da önemlisi büyükelçinin yorumunu, tahlilini, değerlendirmesini ve bazen de tavsiyelerini içeren raporlardır. Bunları da “gizli rapor” veya “siyasi rapor” diye adlandırabiliriz. Biçim yönünden, büyükelçilik raporlarını ivediliklerine göre de kategorilere ayırmak mümkündür. İvedi raporlar mutlaka telgrafla gönderilir. Raporun içeriğinin açık veya gizli olmasına bağlı olarak açık telgraf veya kapalı yani kriptolanmış telgraf biçimi seçilir.
- Müzakere etmek. Dış misyonların en başta gelen işlevlerinden biri bulunulan ülke ile sürekli bir müzakere yürütmektir. Müzakere, esasen diplomasinin tanımında da yer alan temel bir faaliyettir. İki veya daha çok sayıda ülke arasındaki müzakereler, devlet başkanları, başbakanlar ve özellikle dışişleri bakanları başta olmak üzere siyasi yetkililer arasında yürütüleceği gibi merkezden gelen heyetler aracılığıyla da yapılabilir. Bu faaliyet büyükelçinin önderliğinde veya en az bilgisi dâhilinde icra edilebileceği gibi onun tamamen dışında da cereyan edebilir. Ancak, büyükelçinin ve yardımcılarının doğrudan rol almadığı, özel olarak görevli heyetlerle yürütülen müzakerelerde dahi büyükelçilikler, heyete destek hizmetleri vermek ve başkente geri döndüğünde sürekliliği sağlamak gibi önemli bir işleve sahiptir.
- **Ülkesinin ve vatandaşlarının çıkarlarını korumak.** 1961 Viyana Konvansiyonu’nda diplomatik misyonların işlevleri arasında “kabul eden devlet nezdinde kendi devletin ve vatandaşlarının çıkarlarını, uluslararası hukukun müsaadesi ölçüsünde korumak” da yer almaktadır.
- **Tanıtmak ve propaganda yapmak.** Büyükelçiliklerin tanıtmak ile meşgul olması doğal bir diplomatik işlev olarak görülebilir. Buna karşı, yabancı bir hükûmeti ve özellikle iç işlerini etkilemeye dönük propaganda yapmak diplomatik bir faaliyet sayılamaz. Bu bir çeşit siyasi reklam anlamına gelir. Bu faaliyetin amacı genellikle yabancı bir hükûmeti belirli bir görüşü kabule yöneltmek için, o ülkenin halkı, medyası, baskı grupları ve yabancı müttefiklerini kendi hükûmetinin görüşüne kazanmaktır. Bununla beraber, yabancı bir hükûmetin dış politikasına dönük propaganda genellikle meşru görülmektedir. Günümüzde, mukim büyükelçiliklerin geniş ölçüde bu yönde faaliyet gösterdikleri bir gerçektir.
- İstihbarat toplamak. Gizli raporların dayandığı gizli bilgilerin derlenmesi, diğer bir deyişle istihbarat faaliyeti, büyükelçiliğin sürekli bir görevidir. Dost ve düşman ülkelerin askerî gücü ve stratejik olanakları hakkında bilgi derlemek büyükelçiliklerin ve özellikle askerî ataşelerin daima başlıca meşgalesi olmuştur.

- **Diplomatik misyonların düzeni ve diplomatik personel:**

- Misyon şefi Diplomatik misyonlar, misyonun başı -veya- şefi- etrafında düzenlenir. Şefi olmayan bir diplomatik misyon düşünülemez ama nadir de olsa sadece şefinin diplomat olduğu, yardımcılarının diplomatik statüye sahip olmayan personelden oluştuğu bir misyon da olabilir.

- Diplomatik personel Bir büyükelçilikte, büyükelçinin maiyetinde, misyonun büyüklüğüne göre değişen bir ekip bulunur. Gönderen devletler bu ekibi, yani misyonun kadrosunun üyelerini serbestçe tayin eder. Bu kadro statüsüne göre diplomatik ve diplomatik statüye sahip olmayan personelden oluşur. Diplomatik personel de ikiye ayrılır: 1) dışişleri bakanlığından gelen, yani diplomatik kariyer mensubu memurlar ve idari ve teknik personel ile 2) dışişleri bakanlığı dışındaki devlet bakanlık ve kurumlarından gelen ve sadece dış görevde bulundukları sürece diplomatik statü sahibi olan hizmet ataşeleri, müşavirler ve danışmanlar.

- Büyükelçilerin akreditasyonu Yeni bir misyon şefinin atanması oldukça karmaşık bir süreçtir. Büyükelçi atamalarında, gönderilmesi düşünülen büyükelçinin ismi hakkında, kabul eden ülke nezdinde önceden gayriresmî sondajlarda bulunulur. Olumsuz bir işaret alınmazsa, yeni büyükelçinin ismi ve öz geçmişi ayrılan büyükelçi tarafından, kabul edecek ülke Protokol Dairesi'ne bildirilerek resmen agreman talebinde bulunulur ("agreman" diplomatik gelenekte büyükelçilerin kabul edilmesini ifade eden Fransızca "agrément" kelimesinin Türkçeleştirilmiş hâlidir. İngilizce konuşulan ülkelerde dahi söz konusu Fransızca terim kullanılır).

- **Diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklar:**

- Diplomatik misyon şefleri ve diplomatik statü sahibi yardımcıları (misyonun diplomatik kadrosu) görevleri süresince 1961 Diplomatik İlişkilere Dair Viyana Konvansiyonu'nda öngörülen diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanırlar. Bunun dışında, bir ülkeyi resmen ziyaret eden devlet başkanları, hükûmet başkanları ve dışişleri bakanlarının ve özel görevle diplomatik bir faaliyette bulunmak için dış ülkelere giden devlet ve hükûmet temsilcilerinin de -diplomatik pasaport hamili olarak- ziyaretleri ve görevleri süresiyle sınırlı olarak belirli diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanmaları geleneklerin gereğidir. Diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklar konusu 1961'de Viyana Konvansiyonu ile büyük ölçüde düzenlenmiş olmakla beraber, yargı bağışıklığı başta olmak üzere uygulamada çeşitli istisnalara konu olmaya başlamış ve bu haklar belirli sınırlamalara uğramıştır. Daha da önemlisi söz konusu dokunulmazlık ev sahibi ülkeler tarafından dahi defalarca ihlale uğramıştır.

- **Diplomatik iletişim yöntem ve araçları:**

- İletişim diplomasinin ruhudur. İletişimde başarısız olan iyi bir diplomat düşünülemez. Diplomatik iletişimin temel amacı yüzyıllardır değişmemiştir: Şiddete başvurmadan ikna etmek. Bu nedenle, diplomatın gerek kendi makamlarıyla gerek yabancı devlet yetkilileriyle iletişiminin yöntemleri ve araçları hayati önem taşır.

- **Diplomatik misyonlar ile dışişleri bakanlıkları arasında iletişim:**

- Büyükelçiliklerin esas muhatapları ve patronları olan dışişleri bakanlıkları ile iletişiminin yöntem ve araçları aktarılabilecek mesaj, veri ve bilgilerin gizlilik derecesine ve ivediliğine göre değişir. Açık yazışmalar ivediliğine göre, posta vasıtasıyla gönderilen yazı ve raporlar şeklinde olabileceği gibi telgrafla da yapılabilir. Büyükelçiliklerin hemen hepsinin telsiz telgraf ve/veya elektronik iletişim teçhizatı bulunmaktadır. Gizliliği olan yazışmalardan ivedilik sahibi olmayan ve belirli bir hacimdeki raporlar diplomatik kurye ile gönderilir. Gizli yazışmaların çoğunluğu kriptografi cihazları ile şifrelenmiş telgraflar vasıtasıyla yapılır. Kriptografi veya şifreleme de diploması kadar eskidir. Günümüzde bilgisayarların ve dijital teknolojinin gelişmesi kriptolojik tekniklerini elektro-mekanik sistemlerle ulaşılamayacak hız ve karmaşıklık düzeyine ulaştırmıştır.

- **Dış misyonlar ile kabul eden ülke makamları arasında iletişim:**

- Bir mukim diplomatik misyonun bulunduğu ülkedeki muhatapı kural olarak ülkenin dışişleri bakanlığıdır. Büyükelçiliklerin kabul eden ülke dışişleri bakanlıklarıyla iletişimi genelde resmî yazışma şeklinde olur. Diplomatik yazışma adı verilen bu yazışmalar çeşitli biçimlere ayrılır. En fazla resmîyet taşıyan ve en çok kullanılan diplomatik yazı "Nota"dır. Notalar dış misyon ile dışişleri bakanlığı arasında karşılıklı olarak siyasi bir girişimde bulunmak, herhangi bir konuda resmî bilgi talep etmek, anlaşmaları resmîleştiren şekil şartını yerine getirmek gibi amaçlarla yazılır. Belirli bir biçimi olan Notalar ivediliğine ve önemine göre elden özel ulaştırılabileceği gibi posta ile de gönderilebilir. Nota dışındaki diplomatik yazışma biçimleri Aide-Mémoire (Muhtıra) ve imzalı mektuptur. Fransızca Aide-Mémoire terimi İngilizler dâhil her ülke tarafından kullanılmaktadır. Aynı anlamdaki "Memorandum" kelimesi daha az kullanılır. Bu terimlerin ifade ettiği belge, nota gibi belirli giriş ve bitiriş formüllerinin yer almadığı, sadece bir girişimin, talebin ve görüş bildiriminin konusunu açıklayan bir metindir.

- **Diplomatik Protokol**

- Diploması alanında, protokol kelimesinin genel olarak iki temel anlamı vardır. Birincisi, diplomatik etiket (sosyal davranış) usulü ve kurallarının toplamına verilen isimdir. Protokolün ikinci anlamı ise, diplomatik bir belgenin, bir anlaşmanın orijinal taslağıdır. Protokol gerek uluslararası ilişkilerde gerek devlet içi ilişkilerde yerleşmiş davranış kurallarının tümünü ifade eder. Daha geniş anlamda, devlet törenlerinde uygulanan kuralları, diplomatik usul meselelerini, diplomatik lisan ve müzakere sürecinin biçimsel yönlerini de kapsar. Bunun yanı sıra, resmî bir vesilede mevkileri dolayısıyla özel bir yer verilen kişilere de "resmî unvanı veya özel önemi olan kişiler" yerine kısaca "Protokol" adı verilmektedir.

- **Öncelik sırası:**

- Diplomaside öncelik sırası protokol kurallarının belki de en fazla önem verilenidir. Bugün diplomatik öncelik sırası hususunda gerek 1961 Viyana Konvansiyonu gerek gelenek kuralları nedeniyle kesine yakın bir ortak anlayış ve uygulama yerleşmiş bulunmaktadır. Misyon şefleri arasındaki öncelik sırası, sınıflarına ve görev yaptıkları devlet başkanına güven mektubunu sundukları tarih sırasına göre saptanır. Büyükelçiler her durumda

varsa elçi, elçi-müsteşar ve geçici maslahatgüzârların önünde gelir. Bunun dışında aralarında herhangi bir farklılık yapılamaz.

- **Diplomatik davetler:**

- Diplomatik davetler resmiyet derecesine ve önem sırasına göre, devlet yemeği, oturma akşam yemeği ve öğle yemeği, büfe akşam yemeği, resepsiyon, kokteyl şeklinde sıralanabilir. Bunlara “garden party” denilen açık hava kokteylleri ile son yıllarda - zaman darlığı nedeniyle- giderek daha sık düzenlenen kahvaltılar ve hanımlar arası çayları eklemek gerekir.

- **Kordiplomatik:**

- Kordiplomatik (Corps Diplomatique - Diplomatic Corps), bir devlet nezdinde akredite diplomatların tümünü oluşturan gruba verilen isimdir. Bu grubun hukuki bir niteliği, tüzel kişiliği bulunmamakla birlikte, diplomatların toplamından öteye başlı başına bir topluluk kimliğindedir. Bu topluluk diplomatları ortaklaşa ilgilendiren konularda birlikte hareket etmelerini veya pratik nedenlerle bir grup olarak muamele görmelerini sağlayan fiili bir varlık olarak yüzyıllardır mevcudiyetini sürdürmektedir.

- **Çok Taraflı-Mültilateral Diplomasi**

- Çok taraflı diplomasi Birinci Dünya Savaşı ve demokratik fikirlerin etkisiyle 20. yüzyılın başlarından itibaren yerleşmeye başlamış ve özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ülkelerin sayısındaki büyük artış nedeniyle, esas itibarıyla evrensel nitelikteki Birleşmiş Milletler sistemi çerçevesinde büyük bir gelişme göstermiştir. Kitasal ve bölgesel işbirliği yapılaşmalarının giderek yayılması da çok taraflı diplomasi’nin günümüzdeki önemini kazanmasının başlıca nedenidir.

- **Çok taraflı diplomasi’nin doğuşu ve gelişmesi:**

- 20. yüzyılda gelişmiş olsa da çok taraflı diplomasi’nin doğuşu çok eski çağlara dayanır. Diplomasi Tarihi bölümünde değinildiği gibi Antik Hint prensleri arasındaki çok taraflı ittifaklar, İÖ. 4. yüzyılda eski Yunan şehir devletleri arasındaki anlaşmalar, Olimpiyatlar için varılmış olan mutabakat bu tarz diplomasi’nin ilk örnekleridir. 17. yüzyılda Avrupa Devletler Sistemi içinde “Kongre” adı verilen barış konferansları da bir anlamda bu kategoriye girer. Ancak, çok taraflı konferansların bugünküne yakın şeklini almaya başlaması için 1815 Viyana Kongresi’ni beklemek gerekir. Çok taraflı diplomasi’nin yaygınlaşmasında birçok unsur rol oynamıştır. Bunlardan biri, özellikle 19. yüzyıl büyük güçler konferanslarının, tartışılan konuların ötesinde, bu güçlerin propagandasının yapılmasına da yarımış olmasıdır. Esasen, bu tarz bir ‘büyük güçler’ görünürlüğü Birleşmiş Milletlerin komuta merkezi Güvenlik Konseyinde en doruktaki uygulamasını bulmuştur.

- **Uluslararası kuruluşlar ve toplantılar:**

- Uluslararası kuruluşlar çoğunlukla üye ülkelerin ve yöneticilerinin ulusal çıkarlarının üstüne çıkan bir bölgesel veya ideolojik birlik kavramına vücut vermek için yaratılır. Bu kuruluşlar üye ülkelerin politikaları arasında belirli bir uyum sağlamak iddiasını taşır. Uluslararası kuruluşları, sürekli hâle gelmiş çok taraflı

konferanslar olarak da görmek mümkündür. Özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra savaşın galibi güçlerin, tasarladıkları dünya düzenini uluslararası topluma kabul ettirebilmek için, çok taraflı konferansların düzenlenmesi en etkili bir yöntem olarak gözüküyordu. Ayrıca, bu konferansların sürekli olarak toplanması, işi bitince dağıtılması, sonra yeniden düzenlenmesi gibi ağır ve pratik olmayan bir süreç yerine, bunların devamlı şekilde çalışacak şekilde yaratılmalarının çok daha rasyonel olduğunda görüş birliği oluşmuştur.

- **Üyeler ve katılanlar:**

- Uluslararası kuruluşları üyelikleri açısından, evrensel ve bölgesel şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Evrensel üyeli temel kuruluş Birleşmiş Milletler ve ihtisas kuruluşları ile bağlı program ve organların oluşturduğu Birleşmiş Milletler sistemidir. BM şartı’na göre iç ve dış egemenliğe sahip her ülke bu sisteme üye olabilir. Uluslararası bölgesel kuruluşlar ise amaçlarına, işlevlerine, hatta üyeleri arasındaki işbirliğinin derecesine göre sınıflandırılabilir. Bu kuruluşlardan en çok üyeliğe sahip olanlar, faaliyetleri geniş bir alanı kapsayan “çok amaçlı” kuruluşlardır. Ekonomik ve sosyal konularda genel işbirliği yanında belirli ölçüde siyasi dayanışma, kültürel yakınlaşma gibi çok çeşitli amaçlar taşıyabilen bu kuruluşlara örnek olarak İslam Konferansı Örgütü, Arap Ligi gibi çok farklı konularla meşgul olabilen kuruluşlar gösterilebilir.

- **Türkiye’nin üyelikleri:**

- Ülkemiz Birleşmiş Milletler’in kurucu üyesi olduğu gibi sisteme dahil UNESCO, UNICEF, UNEP, FAO gibi ihtisas Kuruluşlarının tamamına, bu arada, Dünya Ticaret Örgütüne üyedir. Sistem içinde Avrupa Ekonomik Komisyonu üyesi olan Türkiye, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’da kurulan bütün çok amaçlı bölgesel örgütlerde yer almaktadır. Bunların başında, Avrupa Konseyi, İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı sayılabilir. Ülkemiz ayrıca, 1964’ten beri Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun ve değişen isimleriyle, Avrupa Toplulukları ve Avrupa Birliği’nin Ortak Üyesi, 1999’dan beri de Avrupa Birliği’ne tam üye adaydır. AB devlet ve hükûmet başkanlarının 17 Aralık 2004 tarihinde aldığı karar gereği Türkiye ile AB arasında katılım müzakereleri 3 Ekim 2005 tarihinden itibaren başlamıştır. Türkiye’nin özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, ağırlığını dünya sahnesinde göstermek ve söz sahibi olabilmek amacıyla yürüttüğü, katılmaya ehil olduğu tüm uluslararası ve bölgesel örgütlere üye olma politikası, doğal olarak ülkemiz dışişlerinde çok taraflı diplomasi faaliyetlerine giderek daha fazla ağırlık verilmesini gerektirmiştir.

- **Çok taraflı müzakereler ve karar alma biçimleri:**

- Çok taraflı kuruluşlar çerçevesinde ve uluslararası ad hoc konferanslarda cereyan eden müzakereler ikili müzakerelerden önemli farklar gösterir. İki ülke arasındaki görüşmeler, tarafların üzerinde anlaşacakları usullere göre yapılır. Buna karşı, mültilateral müzakerelerde kurallar - kuruluşun şartında veya çalışma usullerinde- önceden saptanmıştır. Daha da önemlisi, çok taraflı görüşmelerde varılacak anlaşma ve uzlaşının tarafların tutumlarının asgari ortak paydası olması en büyük olasıktır. İkili ve çok taraflı müzakereler arasındaki en önemli fark, sonuca varıldığı aşamadaki karar alma usullerinde kendini göstermektedir. İkili görüşmelerde kararın nasıl alınacağı sorun değildir. Sadece iki taraf olduğuna göre, karşılıklı görüş birliği olmadan anlaşma olanaksızdır.

- **Zirve Diplomasisi**

- Günümüzde çok tarafı diplomasi çok yaygın şekilde zirvede, diğer bir deyişle devlet ve hükümet başkanları düzeyinde cereyan etmektedir. Ayrıca “zirve”de yürütülen ikili diplomasi uygulaması da alışılmış bir uygulama hâline gelmiştir. Zirve diplomasisinin geçmiş Orta Çağ’a kadar dayanır. O zamanlar ülkeler, mutlak hükümdarlarının özel mülkleri gibiydi. Ayrıca, ülkeler arası ilişkiler çoğunlukla komşular arasında cereyan ettiğinden, hükümdarların kişisel görüşmeleri çok daha kolaylıkla düzenlenebiliyordu. Ancak, daha sonraları modern ulus devletlerin gelişmesi ve mukim büyükelçilik uygulamasının yaygınlaşmasıyla bu tür “zirve” buluşmaları seyrekleşti. Günümüzde, zirve toplantıları, televizyon ve medyanın gücü sayesinde, politikacıların vazgeçemeyeceği bir uluslararası ilişki yöntemi olarak yerini almıştır. İleride bu yöntemin modası geçeceğı benzemektedir.

- **Dışişleri Bakanlıkları**

- Diplomatik servisler veya diplomasi hizmetleri denildiğinde bugün bir ülkenin diplomatik temsilcilikleri ile bu temsilcilikleri yöneten dışişleri bakanlıkları bir arada anlaşılır. Bununla beraber, bunun her zaman böyle olmadığı ve dışişleri bakanlıklarının sahneye diplomatik misyonlardan çok sonra çıktığı genellikle unutulur. Dış ilişkilerin devletin ve bu alanda özel olarak görevlendirilmiş bir kurumunun elinde toplanması uzun bir tarihî süreç sonucunda gerçekleşmiştir. İlk dışişleri bakanlığı ise diplomasi tarihi bölümünde değinildiği gibi, mukim büyükelçiliklerin ortaya çıkmasından üç yüzyıl sonra Fransa’da Kardinal Richelieu tarafından 1626 yılında kurulmuştur. Bununla beraber, 18. yüzyıl sonuna kadar, yetkisi belirsiz çeşitli özel aktörler devletin yerine geçmeye ve hatta devletle rekabet etmeye devam ediyordu. Dinî kurum temsilcileri, ticari şirketler, korsanlar dünya sahnesinde bağımsız biçimde faaliyet gösterirken, söz konusu yüzyılda giderek güçlenen ulus devlet, adalet, polis, maliye gibi alanlar yanında dış ilişkilerde de monopolü eline geçirdi. Bunun bir sonucu da bu ilişkilerin yönetimi, (İngiltere’de Dışişleri Ofisi, ABD’de devlet departmanı vs. gibi adlandırmalar yanında) genellikle dışişleri bakanlığı adı verilen bir bakanlık çerçevesinde gittikçe uzmanlaştı ve profesyonelleşti. 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başları dışişleri bakanlıklarının dış politikayı oluşturmak ve profesyonel ajanlar vasıtasıyla yönetmek açısından tam yetkiye sahip olduğu altın çağdır denilebilir. Ancak, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, uzmanlık alanlarının son derece çeşitlenmesi, ademimerkeziyet eğilimlerinin artması, zirve diplomasisinin ve devlet ve hükümet başkanları arasındaki doğrudan temasların yoğunlaşması ve özel şirketlerin uluslararası nitelik kazanması gibi nedenlerle bu monopol birçok cephede yıpranmaya başlamıştır. İletişim araçlarının gelişmesi bu gelişmeye önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Bugün dışişleri bakanlıkları ve diplomatların rolü, alanı giderek daralan “salt siyasi” konular dışında, dış ilişkilerde söz konusu çok çeşitli devlet kurum ve faaliyetlerinin merkezi koordinatörü rolünü üstlenmeye dönüşmüş benzemektedir. Günümüzde dışişleri bakanlıkları ülkelerin dış politikalarının yürütülmesinde birinci derecede rol oynayan ve çoğunlukla devletlerin kurumsal düzeninde özel bir yere sahip kurumlardır. Bu kurumların esas işlevlerinin başında yine de dış temsilciliklerin yönetilmesi ve personelinin, yani diplomatların sağlanması gelir. Dışişleri bakanlıklarının diğer işlevleri sırasıyla, dış politika danışmanlığı ve uygulaması, dış politika koordinasyonu, ülkeye akredite yabancı diplomatlarla ilişkilerin yürütülmesidir. Buna ek olarak dışişleri bakanlıkları, yurtdışı tanıtma alanında da önemli rol sahibidir.

- **Uyuşmazlıkların Çözümü**

- Uyuşmazlıkların çözümü, daha çok uyuşmazlıkların çözülmesi için barışçıl stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanması, şiddete başvurmaın alternatif çarelerin bulunması anlamında kullanılmaktadır. Birleşmiş Milletler Şartı’nın VI. Bölümü’ne göre, uyuşmazlıkların çözümünde izlenebilecek yollar, hukuki önlemler

veya siyasi önlemler şeklinde ikiye ayrılır. Genel olarak, Uluslararası Adalet Divanı ve diğer uluslararası mahkemelerin faaliyetleri ve uluslararası hakemlik kurumu ile ilgili birincisi, yani hukuki yöntem, diplomasi alanı dışında kalır. İkinci yöntem ise uyuşmazlığın tarafları arasında BM Şartı’nın 33. Maddesinde bazıları sayılan geleneksel siyasi yolları içerir. Bunlar, müzakere, arabuluculuk, iyi niyet misyonları, araştırma komisyonları, uzlaşma komisyonları gibi usullerdir. İki veya daha çok sayıdaki ülke arasında çıkar çatışması ortaya çıkar ve taraflardan hiçbirini geri adım atmaz ise bir uluslararası bunalım söz konusudur. Uzlaşmaya varılamayacağı anlaşıldığında bu bunalımın güç kullanımına dönüşmemesi için gösterilen diplomatik faaliyet kriz yönetimi diye adlandırılır.

- Bu arada, son yıllarda geliştirilen “uyuşmazlık çözömlenmesi” (conflict resolution) uyuşmazlıkların çözümünden farklı, belirli bir anlamı olan bir kavramdır. Uyuşmazlık durumlarının nedenlerinin ve çözüm yollarının tahliyle ilgili bu kavram çerçevesinde, uyuşmazlık çözümlerine diplomatik değil, akademik bir bakış açısıyla ve tekniklerle yaklaşılmaktadır.
- Diplomasinin amaçlarına ulaşabilmesi, yani ülkeler arasında güce başvurmadan karşılıklı çıkarları üzerinde uzlaşma sağlayabilmesi için çeşitli araçlara gereksinmesi vardır.

- **Diplomatik Müzakere**

- Bir diplomat aslında ülkesinin çıkarlarını korumak adına resmi temas ve faaliyetlerinin her anında müzakere halindedir. Müzakereler çok çeşitlidir. İki taraflı ya da çok taraflı, gizli ya da açık olabilirken, müzakereyi reddetmek bile müzakere sayılabilir. Çok taraflı ilişkilerin gelişmesi, uluslararası kuruluşların çalışmaları, zirve diplomasisinin yaygınlaşması, arabuluculuk faaliyetlerinin artması, bütünyle devletlerarası müzakere yöntemini diplomasinin odağı hâline getirmiştir.
- Genel olarak, müzakereleri ikili veya çok taraflı olarak ayırmak mümkündür. Asıl çeşitlilik müzakerelerin amaçlarında ortaya çıkar. Anlaşmazlıkların çözümü amacıyla yapılan müzakereler de belirli türlere ayrılabilir. Birincisi, iki aktörün ilişkiler için ön koşul olan- aralarındaki ilişkileri normalleştirme ve diplomatik ilişki kurma amacıyla masaya oturmalarıdır. İkincisi, belirli bir mevcut statükoyu değiştirmek için çıkarların örneğin egemenliklerin veya nüfuz bölgelerinin yeniden tanımlanmasını öngören müzakerelerdir. Bu tür müzakereler genellikle savaşların ardından yapılır. Üçüncü bir tür, dünya sahnesinde yeni aktörlerin yaratılması amacına dönük müzakerelerdir. Dördüncü olarak taraflar aralarında mevcut fakat belirli bir tarihte sona ermesi öngörölen bir anlaşmanın uzatılması için de müzakere edebilirler. İşbirliğini geliştirme amaçlı müzakereler günümüzde daha yaygındır ve daha çok multilateral çerçevelerde sürdürölmektedir.

- Müzakereler gizli ve açık müzakereler şeklinde de sınıflandırılabilir. Bu iki tür arasındaki tercih, “klasik” diplomasi ve “kamuya açık” diplomasi taraftarları arasında daima tartışma konusu olmuştur. Zira günümüzde hiçbir müzakere tamamen gizli veya tamamen açık değildir.

- **Müzakere Öncesi**

- Her şeyden önce, tarafların müzakerenin gerekliliğı üzerinde görüş birliğine varmaları gerekir. Bu görüş birliğini sağlamak, bazen müzakereler başladıktan sonra anlaşmaya varılmasından çok daha güç ve zaman alıcı olabilir. Müzakere yoluyla bir

çözümüne ulaşmanın mevcut durumun sürdürülmesine tercih edilmesi gerektiği hususunda görüş birliğine varmaları adımı üç ayrı anlama gelmektedir:

- Tarafların anlaşmazlıklarına rağmen ortak çıkarlarının da bulunduğu
- Müzakere fırsatı kullanılmazsa bunun her iki taraf için de olumsuz sonuçlarının olacağı
- Bir çözüme ulaşma imkânının mevcut olduğudur
- Müzakerelere başlanma kararının verilmesinde iç ve dış siyasi etkenlerin büyük rolü vardır. İki ülke arasında işbirliği amaçlı müzakerelere başlama kararına varılması, anlaşmazlıkların çözümüne ilişkin müzakerelere nazaran çok daha kolaydır ve daha az koşula bağlıdır. Gerekli başlıca koşul, tarafların ekonomik, kültürel, bilimsel vs. gibi herhangi bir alanda işbirliği yapmalarının karşılıklı çıkarlarına hizmet edeceğine inanmalarıdır.
- Müzakerelere başlanmadan önce üzerinde mutabakata varılması gerekli konuların başında gündemin saptanması gelir. Gündemin oluşturulması aynı zamanda konuların hangi sıra içinde ele alınacağının kararlaştırılması anlamına gelir. Müzakerelerin hangi ülkede ve şehirde yapılacağı da bazen uzun görüşmelere neden olabilir. Doğal olarak taraflar müzakerelerin kendi ülkelerinin topraklarında yapılmasını tercih ederler. Bazen karar vermek güç olabilir. Bu güçlüğü aşmak için genellikle üç yönetime başvurulur: tarafsız bir ülkede veya tarafların başkentlerine hemen hemen aynı uzaklıkta olan bir yerde toplanmak ya da sıra ile tarafların başkent veya şehirlerinde bir araya gelmek.
- Uyuşmazlıklarla ilgili müzakerelerin biçimi (formatı) önceden karara bağlanması gereken hususlardan biridir. Normali, doğrudan, yani yüz yüze müzakerelerdir. Ancak, birçok durumda taraflar doğrudan bir araya gelmeden, aracılar vasıtasıyla müzakere yapmayı seçebilirler. Bu aracı, sadece “kolaylaştırıcı” rol oynayabileceği gibi “hakemlik” yetkisine de sahip olabilir. Müzakerelerin ne zaman başlayacağı ve ne kadar süreceği önceden üzerinde anlaşılması gereken önemli noktalar arasındadır. Bir kere müzakere gereği konusunda anlaşıldıktan sonra, makul olanı görüşmelere zaman geçirmeden başlamaktır.
- Avrupa Birliği Konseyi, G-8 Zirveleri gibi devlet ve hükûmet başkanlarının müzakerelerine sahne olan zirve toplantıları dışında, devletlerarası ikili veya çok taraflı müzakerelerde en yüksek düzey dışişleri bakanları veya ilgili ihtisas bakanlarıdır. Buna göre, müzakere öncesinde kararlaştırılacak hususlardan biri de görüşmelerin bakanlar düzeyinde mi yoksa memurlar düzeyinde mi yapılacağıdır. Düzey aslında müzakerelerin öneminin derecesini tayin eder. Düzey ne kadar yüksekse konu o kadar önemli demek olduğu gibi, “yüksek düzeyli” müzakerelerden daha kısa sürede sonuç alınabileceği de varsayılır. Uluslararası toplantılarda ilke olarak ülkeler kendi heyetlerinin bileşim ve büyüklüğünü saptamakta serbesttir. Bununla beraber, katılacak ülkelerin açık veya zımni mutabakatıyla heyet üyelerinin sayısının kısıtlanması uygulaması yaygınlaşmıştır.
- **Müzakereler Başlıyor**
- Müzakereler şekillerine göre başlıca ikili veya çok taraflı olarak ayrılabilir. Ayrıca, müzakereleri konularına göre de uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin müzakereler veya işbirliğini geliştirme müzakereleri olarak da sınıflandırmak mümkündür. Bununla beraber hangi tür müzakere söz konusu olursa olsun, taraflar müzakerelerde varmak istedikleri noktayı baştan aşağı yukarı belirlemek ve müzakereler sırasında izleyecekleri tutumu

önceden saptamak durumundadırlar. Buna göre, müzakereye oturan tüm tarafların heyetlerinin mutlaka bir “müzakere talimatı” vardır. Resmî müzakereler tarafların tutumlarını açıklamalarıyla başlar. Taraflar karşı tarafın temel yaklaşımı hakkında bilgilendikten sonra ortaya birkaç ihtimal çıkar. Bunlardan birincisi, taraflardan birinin ortaya koyduğu tutum üzerinde anlaşmayı tartışmaksızın kabul etmektir. İkinci olasılık, tarafların karşılıklı olarak ortaya konan anlaşma koşullarını pazarlık yoluyla kendi lehlerine iyileştirmeye çalışmalarıdır. Nihayet son olasılık, tarafların ortaya konan tutumların pazarlık yoluyla dahi uzlaştırılamayacağını saptayarak müzakereleri kesmeleridir.

- Müzakerecinin bir yandan kendi ülkesinin çıkarları ve görüşlerini etkili bir şekilde savunurken diğer yandan bunları karşı tarafın çıkar ve görüşleriyle bağdaştıracak ortak zemini bulabilmesi gerekir. Devletlerarası müzakereciler, uyuşmazlıkları çözebilmek, yararlı ve kalıcı işbirliği çerçeveleri yaratabilmek için, ülkelerin farklı tarihi tecrübeleri, siyasi ve ekonomik sistemleri, gelenekleri ve kültürleri hakkında, bu farklılıklar arasında köprü kurabilecek derin kavrayış ve sezgiye sahip bulunmalıdır.
- **Arabuluculuk**
- Arabuluculuk bir diplomasi aracı olarak müzakere yöntemini tamamlayıcı niteliktedir. “Uzlaştırma”da, tarafların güvenine sahip bir üçüncü taraf, temel sorunları saptamak, gerginliği azaltmak, doğrudan müzakereye girmeye teşvik etmek amacıyla, anlaşmazlığın tarafları arasında, gayriresmî bir iletişim olanağı sağlar. “İyi niyet misyonu” basit bir aracılık işlevinden ibarettir; aracı taraflara tavsiyede bile bulunmaz, karşılıklı mesajları iletmekle yetinir.
- Arabuluculuk, bir uluslararası hukuk ögesi olarak, özellikle Uluslararası Daimi Hakemlik Mahkemesi tarafından temsil edilen hakemlik kurumundan farklıdır. Bu farkların başında, hakeme başvurulduğunda tarafların sonucu beğenseler de beğenmeseler de kabulleneceğini baştan taahhüt etmeleri gelir. Buna karşı arabuluculukta nihai karar yetkisi daima anlaşmazlığın taraflarına aittir, bir üçüncü tarafa transfer edilmez. İkinci bir fark, karar yetkisi hakeme verilmiş olduğundan hakemliğin sonucunun taraflar için bağlayıcı olmasıdır. Buna karşı, arabuluculukta taraflar kabul etmediği sürece ortaya konan çözüm önerisinin uygulanma kabiliyeti yoktur.
- Arabuluculuğun devreye girmesinde zamanlama son derece önemlidir. Taraflar tam çözüm olgunlaştığı zaman açmaz bir duruma düştüklerinde arabuluculuk düğümü çözücü son adımı atırabilir. Uluslararası anlaşmazlıklarda ve iç savaşlarda arabuluculuk yüzyıllarca başvurulan bir diplomasi yöntemidir. Bu yöntem özellikle Soğuk Savaş sonrasında, yerel uyuşmazlıklara uluslararası çözüm arayışlarının artmasıyla ön plana çıkmış ve konu üzerinde akademik çalışmalar artmıştır. Bu çalışmalarda, en çok, iyi bir arabuluculuk nasıl yürütülür, bir arabuluculuğun başarılı olup olmadığı nasıl anlaşılır gibi sorulara yanıt aranmaktadır.
- **Diplomatik Anlaşmalar**
- Bir devletlerarası ikili veya çok taraflı müzakere uzlaşmayla sonuçlandığında bu sonuç yazılı bir anlaşmada vücut bulur. Müzakere sonuçları her zaman adil bir denge ifade edemeyebilir. Bazı anlaşmalar tek yanlı ve dengesizdir. Diplomatik anlaşmalar son derece çeşitli biçimler alır. İsimleri de çok değişik olabilir: Antlaşma, sözleşme, şart, konvansiyon, nota değişimi, protokol, son senet veya sadece “anlaşma”, ülkeler arasında herhangi bir konudaki yazılı mutabakatlar için kullanılan terimlerdir. İsimleri

yanında, anlaşmalar, yapıları, kaleme alınış şekilleri, lisanları (hangi lisandaki metnin geçerli olduğu) gibi unsurlar açısından da çeşitlilik gösterir. Diplomatik anlaşmalar, iç siyaset veya iç yaşamında yapılan anlaşmalardan farklılık gösterir. İç siyasette anlaşmalar genellikle gayriresmî ve sözlüdür.

- Devletlerarası anlaşmaların uygulanmaması hâlinde, bunu zorla sağlayacak yaptırım gücüne sahip bir uluslar üstü makâmın bulunmaması nedeniyle, diplomatik anlaşmaların akıbeti tarih boyunca tereddüt ve kuşku konusu olmuştur. Uluslararası hukukun büyük bir gelişme göstermesine rağmen, henüz diplomatik anlaşmaların mutlaka ve tam olarak uygulanacağını garantiyi yoktur. Hatta uluslararası hukukun etkinliği hakkında dünya kamuoyunun güvensiz ve bir anlamda küçümseyici düşüncesi sürmektedir.
- Anlaşmalarla ilgili önemli bir husus anlaşma metninin lisanıdır. Günümüzdeki uygulama, ikili anlaşmalarda metnin her iki tarafın lisanında kaleme alınması ve her iki metnin eşit olarak geçerli ve “resmî” olmasıdır. Bu şekilde, her zaman doğru olmasa da, en azından anlaşma hükümlerinin de dengeli tavizleri ve eşit koşullarda bir uzlaşmayı yansıttığı görüntüsünü de verir.
- Diplomasideki Başlıca Değişiklikler
- Küresel ekonominin bütünleşmesi ve teknoloji alanındaki büyük sıçrayışlar ülkelerin karşılıklı bağımlılığını önemli ölçüde arttırmıştır. Bu karşılıklı bağımlılığın diğer bir nedeni ne kadar güçlü olursa olsun hiçbir ülkenin salt kendi olanaklarıyla baş edemeyeceği sorunların giderek çoğalmasındır. Ülkelerin güvenliklerini sağlama ve istikrar içinde ekonomik refahı arttırma amaçları ancak uluslararası bir çerçevede ele alınabilmektedir. Dünyada herhangi bir yerdeki ekonomik kriz ekonomisi en gelişmiş ülkeleri dahi tehdit edebilmektedir. Çevre sorunları, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, göç ve mülteci hareketleri, salgın hastalıklar gibi pek çok sorun ile ülkelerin ortak hareketi olmadan mücadele etmek olanaksız hâle gelmiştir. Bu durum çağımız diplomasisinde aşağıda açıklayacağımız önemli değişikliklere yol açmıştır.
- Diplomasinin İçeriğindeki Değişiklik
- Bugün diplomatların geleneksel siyasi, ekonomik, kültürel ve konsolosluk ilişkileri yanında yepyeni alanlarda sorunlarla meşgul olmaları gerekmektedir, Çevre, enerji, terörizm, insan hakları, doğal afetler ve insani yardımlar, sınıraşan sular, nükleer silahlar, uyuşturucu kaçakçılığı, mülteciler, fakirlik ve marjinalleştirme, siber terörizm gibi konularda uzmanlık da gerektiren yeni diplomasi faaliyetleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca deprem gibi doğal afetler veya iç savaşların yarattığı insani felaketlerde diplomatların müdahaleleri giderek daha fazla gerekli olmakta ‘olay yeri diplomasisi’ diplomatları büyükelçiliklerin nispeten korunaklı dünyasından, dünyanın ücra köşelerinde mülteci çadırlarına göndermektedir.
- Diplomatik Süreçteki Değişiklik
- Diplomatik süreçteki en önemli değişiklik iç ve dış politikaların birbiriyle kaynaşmasının artmasıdır. Bunun temel nedenleri, evvelce iç sorun sayılan konuların uluslararası düzeye intikali, uluslararası hukukun gelişmesi ve uluslararası yargı kurumlarının çoğalması nedeniyle ulusal yargı kavramının yıpranması, sınır aşan muamelelerin artması ve ekonomilerin küreselleşmesidir. Buna ek olarak, önemli sınır ötesi insan hareketlerinin olduğu bölgeler ve AB gibi entegrasyona yönelik kuruluşlarda da ülkelerin iç politika ve durumlarıyla doğrudan ilgili kendine özgü diplomatik süreçler söz konusudur. İç ve dış politikaların neredeyse birleşmesinin başlıca etkisi diplomatik faaliyetin

niteliğini değiştirerek insan hakları, iç güvenlik, enerji, çevre politikaları gibi daha ziyade ‘iç’ sayılan politikalar ve sorunlara da muhatap hâle gelmesidir.

- Çok taraflı ilişkilerle ilgili olarak ilk belirli değişiklik multilateral konferanslarda, grup destekli karar tasarılarının azalmasının da gösterdiği gibi, esnekliğin artması ve resmîyetten uzaklaşma eğiliminin artmasıdır.
- Diplomatik süreçte gizli ve açık diplomasi arasındaki denge 1960’larda özellikle Birleşmiş Milletler çerçevesinde uluslararası konferans diplomasinin gelişmesiyle açık diplomasi lehine bozulmuş iken günümüzde bir ölçüde gizli diplomasiye tekrar dönüşün başladığı da görülmektedir. Çok taraflı konferansların kayıtları 1970’lerden bu yana artık yayınlanmamaktadır.
- Diplomatik Yöntemlerdeki Değişiklik
- Modern diplomasi hala ikili ilişkilerde kişisel resmî temas diplomasisi, ‘perde arkası’ sessiz diplomasi ve çok taraflı müzakerelerde -oylama yerine- ‘konsensüs’e ulaşma diplomasisi olmak üzere üç temel yönetime dayanmakla birlikte 1961 Viyana Konvansiyonundan beri diplomatik yöntemlerde önemli değişiklikler olmuştur.
- Başlıca değişikliklerden biri, uluslararası ihtilaflarda gerginliğin azaltılması için başvurulmuş Doğu-Batı zirvelerinin de ortadan kalkması sonucu ikili süper güç müzakerelerinin yerini liderler arasında çok taraflı görüşmelere bırakmasıdır.
- Avrupa, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinde iç çatışmalar nedeniyle zayıflayan veya çöken devletler sorunsalı ‘geçiş diplomasisi’ veya ‘ihtilaf sonrası yeniden inşa’ diplomasisi denilen yeni bir türün ortaya çıkmasına neden olmuştur.
- Diğer bir yeni yönetime ‘iyi yönetim’ diplomasisi adı verilebilir. Bu tür diplomasi özellikle yönetimlerinin toplumları için yeterli politikalar üretmediği ülkelere veya iç karışıklıklar gibi nedenlerle yönetilemeyen ülkelere uluslararası toplumun belirli ölçülerde müdahalesi veya yardımı şeklinde tanımlanabilir.
- İletişim devrimi diplomatik rapor verme işlevinin önemini azaltmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesiyle özellikle Batı kadar saydamlaşan Doğu Bloku ülkelerindeki Batılı büyükelçiliklerin bilgi toplama rolü büyük ölçüde azalmıştır. Bu nedenle diplomatik misyonların raporları sadece yorumlara indirgenmiştir.
- İnternetin diplomaside kullanılması da giderek yaygınlaşmaktadır, Birleşmiş Milletler’deki gibi kamuoyuna açık uluslararası diplomatik faaliyetler yanında pek çok ülke dışişleri servisleri de belirli şifreleme ve diğer teknikler kullanmak suretiyle, merkez ve dış misyonlar arası iletişimde internet olanaklarına başvurumaktadırlar.
- Diplomatik Aktörlerin ve Diplomatik Kanalların Çeşitlenmesi
- Uluslararası ilişkiler artık ulus devletler ve uluslararası kuruluşların tekelinde değildir. Sivil toplum kuruluşları, parlamentolar ve yerel makamların uluslararası sahnede giderek

daha fazla rol oynaması klasik diplomasinin karşılaştığı başlıca meydan okuma olarak nitelendirilebilir.

- Halen devletlerin dışişleri bakanlıkları ve diplomatik personelleri dışında pek çok diğer kurumu uluslararası ilişkilerde rol oynamaktadır. Diplomatik temsilin geleneksel biçimi olan, başkentlerdeki geleneksel büyükelçilikler hâlâ önemli olmakla beraber işlevleri değişmektedir. Dışişleri bakanlıklarının örneğin arabuluculuk gibi amaçlarla gönderdikleri özel görevli misyonların sayısı artmaktadır. Uluslararası konferanslar, uluslararası kuruluşlardaki toplantılar, zirve diplomasinin gelişmesi diplomaside giderek daha fazla belirleyici olmaktadır.
- Hükümetler arasındaki temaslarda, ulaşım ve iletişim olanaklarının büyük sıçraması nedeniyle ‘zirve diplomasisi’ daha çok kullanılan bir kanal olmuştur. Dışişleri Bakanları büyükelçiliklerin aracılığı olmadan diğer ülkelerdeki karşıtlarıyla temas kurabilmektedir. Bunun yanında diğer bakanlar da meslektaşlarıyla daha sık bir araya gelmektedir. Buna bazen ‘bakanlar diplomasisi’ adı verilmektedir.
- Ulus ötesi kanallar daha değişik niteliktedir ve toplumlar arasında bağlar kurulmasında giderek daha fazla rol oynamaktadır. Çeşitli sivil toplum kuruluşları, hükümet dışı kuruluşlar, çok uluslu şirketler ve hükümet dışı elitler ülke sınırlarının ötesinde karşılıklı ilişki içindedir. Bu uluslararası kuruluşlar toplantılarında veya uluslararası konferanslarda uluslararası olayları etkilemeye çalışmaktadır.
- Egemenlik Kavramının Değişmesi
- Çağımızda ülkelerin egemenliğinin görece kısıtlanması da diplomasia faaliyetini etkileyen yeni bir gelişmedir. Mutlak egemenlik kavramı neredeyse geçmişte kalmıştır. Hâlen ülkelerin egemenliği gönüllü olarak veya dıştan müdahale yoluyla sınırlandırılmaktadır. Ulus devletlerde gönüllü kısıtlamanın en önemli örneği Avrupa Birliğidir. Avrupa bütünleşmesi süreci içinde AB üye ülkeleri giderek artan konularda ulusal egemenliklerini ‘ortak egemenlik’ alanına devretmeyi kabul etmektedir.
- Dıştan müdahale yoluyla egemenlik kısıtlaması yani ülkelerin iç sorunlarına uluslararası toplumun müdahale edebilmesi, bir ülke veya bölgeye insani mülahazalarla güç kullanarak yardım edilmesi veya ülkeye (Somali’deki gibi) devlet çöktüğünde yardım götürülmesi gibi durumları içermektedir.
- Diplomasia Normlarının Yıpranması
- Diplomatların ve diplomatik misyon binalarının kutsallığı ve dokunulmazlığı çok gerilerde kalmıştır. Diplomasia normlarının yıpranması terörizme maruz birçok ülkenin misyon binalarını kalelere dönüştürmüş, güvenlik endişesi büyükelçilerin, hatta tüm diplomatların günlük yaşamının önde gelen unsuru hâline gelmiştir.
- Uluslararası Toplum ve İlişkilerinin Demokratikleşmesi
- İnsan toplulukları birbirleriyle ve sorunlarıyla daha iç içe yaşadıkça diplomasinin kamuoyu boyutunun önemi artmaktadır. Hâlen, geleneksel diplomasinin kapalı, hiyerarşik ve elitist düzeninin yerini giderek daha büyük ölçüde modern diplomasinin açıklık ve esnekliğine bıraktığı bir geçiş dönemi yaşanmaktadır. Süratle gelişen bilişim ve iletişim teknolojilerinin

kullanılması, uluslararası ilişkileri daha da saydamlaştırarak diplomasia ortamının değişmesine yol açmaktadır.

- Günümüz diplomasinin sadece devletlerarası ilişkilerdeki değişiklikleri değil, giderek daha fazla devletler ötesi ilişkilerdeki yapısal değişiklikleri de kapsamı gerekmektedir. Diplomasia uygulamasında sokaktaki insan giderek daha fazla öne çıkmıştır.
- Bugün hükümetlerin dış politika amaçlarını ve tezlerini etkili bir biçimde savunabilmeleri ancak dünya kamuoyunu ve özellikle hedef ülkelerin neredeyse tüm çevrelerini ne ölçüde etkileyebildiklerine bağlıdır. Bir ülke herhangi bir dış sorununda ne kadar haklı olursa olsun bu haklılığını diğer ülkelere de kabul ettirememesi hâlinde haksız dahi görünecektir. Bu alandaki en etkili manivela, diğer klasik diplomasia araçlarının da ötesinde, son yıllarda ülkelerin giderek büyük önem verdiği ‘kamuoyu diplomasisi’dir.
- Kamuoyu Diplomasisi
- Bu kavramın tanımlanmasında genellikle bir ülkenin kendi ulusal amaç ve politikalarını, kültürü ve ideallerini tanıtmaya yoluyla yabancı kamuoyunu etkileme unsuru ön plana çıkarılır. Birçok yazar ‘kamuoyu diplomasisi’nin aslında ‘propaganda’nın yabancı kamuoylarına yönelik biçiminin değişik bir isimle takdiminden ibaret olduğunu ileri sürer. Buna karşı başkalarına göre kamuoyu diplomasisi propagandadan temelde farklı ve yepyeni bir kavramdır.
- Birinci görüştekiler için propaganda 20. yüzyılın ilk yarısında özellikle 1. Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan totaliter rejimlerin elinde çarpıtılarak kullanıldığı için kötü bir anlam ve şöhret kazanmıştır. Bu nedenle 2. Dünya Savaşı sonrasında hükümetler propaganda ile aynı yöntemlere başvurmak zorunda olmakla birlikte bu kelimeyi kullanmaktan çekinmişlerdir. Bunun yerine bu faaliyete ‘enformasyon’ bu görevi yüklenen birimlere de ‘enformasyon servisi’ adını vermeyi yeğlemişlerdir. Ancak bu kelimenin de ‘istihbarat’ kavramını çağrıştırması ve bilgilendirmek yerine bilgi sağlamak amacının taşıdığı kuşkusunu yaratması nedeniyle bu terim de gözden düşmüştür. Nihayet 1965’te Fletcher Hukuk ve Diplomasia Fakültesi Dekanı Edmund Gullion’un ortaya attığı ‘kamuoyu diplomasisi’ bu gereksinmeye yanıt olmuştur. Kamuoyu diplomasisi belki (bir ölçüde yabancı kamuoylarının eğilimlerini de hesaba katmaya çalışan) yeni bir propaganda stili olarak nitelendirilebilir.
- Buna karşı yeni bir kavram ile karşı karşıya olduğumuzu ileri sürenler kamuoyu diplomasinin geleneksel diplomasia kadar önemli ve temel olarak farklı bir faaliyettir olduğunu ileri sürerler. Geleneksel diplomasinin konusu devletlerin temsilcileri veya diğer uluslararası aktörler arasındaki ilişkiler iken kamuoyu diplomasinin hedefi yabancı toplumdaki genelde halk ve özelde belirli gayri resmi gruplar, kuruluşlar ve kişilerdir. Geleneksel diplomasinin başlıca aracı set güç iken, kamuoyu diplomasinin başlıca aracı yumuşak güçtür. Geleneksel diplomaside aktörlerin rolleri ve sorumluluklarının kesin çizgilerle saptanmış olduğu varsayılırken bugün karmaşık bir dünya mevcuttur.
- Kamuoyu diplomasisini yeni bir içeriği olduğunu savunanlar bu faaliyetin propagandadan farkını vurgularken propagandanın günümüzde diplomasia uygulayıcıları ile giderek daha güçlenen yabancı kamuoyları arasındaki ilişki çeşitliliğini kavrayamayacağını belirtiyorlar. Ayrıca propagandanın insanlara

neyi düşünceğini dayatmaya çalışmasına karşı kamuoyu diplomasisinin yeni ve objektif bilgilerle yabancı kamuoylarının ufkunu açmayı amaçladığını söylüyorlar. Kamuoyu diplomasisinin iki yönlü bir sokak olduğuna, bu faaliyeti yürüten diplomatın doğal olarak kendi ülkesinin çıkarlarını göz önünde tutmakla birlikte yabancı kamuoyunun eğilimlerini esas almak durumunda olduğuna dikkat çekiyorlar. Bu tarz diplomasinin propagandadan farklı olarak yabancı toplumlarla liberal biçimde diyaloga dayandığını, karşı tarafı iknaya çalışırken aynı zamanda ‘dinlediğini’ de ifade ediyorlar. Bu yazarlara göre yeni kamuoyu diplomasisi yabancı kamuoylarına mesaj vermeye, imaj promosyonu kampanyaların yapmaya, hatta dış politika amaçlarıyla hükümetlerin yabancı kamuoylarıyla doğrudan temaslarına indirgenemez. Bunun ötesinde, başka ülkelerdeki sivil toplum aktörleriyle ilişkiler geliştirmeyi ve iç ve dıştaki hükümet dışı taraflar arasında temas ağları oluşturmayı da içerir. Dışişleri bakanlıkları artık kamuoyu diplomasisini sadece geleneksel, politika odaklı ve yabancı toplumlarla giderek etkisiz hale gelen tek yönlü iletişim kurma faaliyetleriyle sınırlanamak durumundadır.

- Çok geniş anlamıyla kamuoyu diplomasisi bir ülkenin resmî veya hükümet dışı olanaklarının diğer ülke/ülkeler kamuoyunu ülkesinin yararına etkilemesi olarak da tanımlanabilir. Ancak genellikle diplomasinin resmî aktörler tarafından yürütüldüğü kabul edildiğinden, esas olarak dışişleri bakanlıklarının ve dış temsilciliklerin kamuoyu diplomasisinde oynadıkları rol üzerinde durmak daha uygun olur. Kamuoyu diplomasisi uygulamasında başlıca aktör ve koordinatör dışişleri bakanlıklarıdır. Bu bakanlıklar esasen eskiden beri rutin olarak bugün kamuoyu diplomasisi çerçevesine giren faaliyetler yürütmektedir. Mukim büyükelçiler kamuoyu diplomasisinin önemli oyuncularındır. Hükümetlerinin en yetkili temsilcileri olmaları yanında büyükelçiler bulundukları ülke medyası için en elverişli ve kolay ulaşılabilir muhataplardır. Ama büyükelçiler dış temsilciliklerin kamuoyu diplomasisiyle ilgili yegâne mensupları değildir. Küçük büyükelçiliklerde dahi yerel medya ve sivil toplum temsilcileri ile temas için bir memur bulunur. Bu görevliler genellikle basın veya enformasyon ataşesi (veya görevlisi) unvanını taşır.
- Kamuoyu diplomasisinin en rahat, hatta sınırsız şekilde uygulanabildiği belki de tek ülke ABD’dir. Lobicilik (yani mali araçlar dahi kullanarak perde arkasında etkilemek) bir tek ABD’de makbul bir kamuoyu diplomasisi faaliyetidir.
- Modern Diplomasinin Bazı Yeni Alanları
- Modern diplomasinin yeni alanları olarak, çevre diplomasisi, insan hakları diplomasisi, insani diplomasi ve enerji diplomasisini gösterebiliriz.
- Çevre Diplomasisi
- Çevre politikaları, ilk olarak özellikle sanayileşmiş ülkelerde su ve hava kirliliği gibi küresel çevre bozulması işaretlerinin bilincine varılmaya başladığı 1960’lardan itibaren uluslararası düzeyde gündeme gelmiş ve diplomasi konusu olmuştur.
- Sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk kez, 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunca hazırlanan Brundtland Raporu’nda yer almış ve “Bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma” olarak tanımlanmıştır.

- Rio’da gerçekleştirilen ‘1992 BM Çevre ve Kalkınma Konferansı’ ile küresel ekolojik değişim ve bozulma dünya liderlerinin gündemlerinde üst sıralara oturmuştur. Bu konferansta:
- Bir eylem planı olan Gündem 21 ve Orman Prensipleri kabul edilmiştir.
- BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi imzaya açılmıştır.
- BM Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi hazırlanmıştır.
- Çevre temasının derinleştirilme sürecine ilişkin bir diğer dönem noktası ise 2002 yılında Johannesburg’ta gerçekleştirilen “Çevre ve Kalkınma Zirvesi” olmuştur.
- Küresel ısınma ve iklim değişikliği konusunda mücadeleyi sağlamaya yönelik Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) çerçevesindeki 1997 tarihli Kyoto Protokolü’dür. 2005 yılında yürürlüğe giren bu protokolü imzalayan ülkeler, karbondioksit ve sera etkisine neden olan diğer beş gazın salınımını azaltmaya veya bunu yapamıyorsa salınım ticareti yoluyla haklarını arttırmayı taahhüt etmiştir.
- Birleşmiş Milletler yanında Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve uluslararası finans kuruluşları, sorunlara çözüm bulunabilmesini teminen çok taraflı işbirliği yollarını geliştirmeye yönelik girişimleri teşvik etmekte ve bu çalışmalar arasında eşgüdümü sağlamak çabasıdadır. NATO 2004 yılından beri UNEP, BMKP, AGİT, BM Avrupa Komisyonu ve Orta ve Doğu Avrupa Çevre Merkezi ile birlikte Çevre ve Güvenlik İnisiyatifi yürütmektedir.
- İnsan Hakları Diplomasisi
- İnsan hakları esas olarak kişi ile devlet arasındaki ilişkilerle ilgili olmakla beraber, özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan itibaren önemli bir uluslararası konu hâline gelmiştir. İnsan hakları alanında ülkeler için hukuken bağlayıcı nitelikte yüzlerce uluslararası sözleşme ve anlaşma bulunmaktadır. Bunlardan bazıları insan hakları konusundaki Birleşmiş Milletler covenanti gibi çok geniş ve genel kapsamlıdır. Bazıları ise Uluslararası Çalışma Teşkilatı sözleşmelerindeki çalışmayla ilgili haklar veya UNESCO metinlerindeki gibi kültürel haklar ile ilgilidir. Bazı belgeler ise Çocuk Hakları Konvansiyonu veya kadın haklarıyla ilgili sözleşmelerde olduğu gibi özel gruplar hakkındadır.
- İnsan hakları durumundan kendini emin hisseden ülkeler arasında başta İskandinav ülkeleri ile Hollanda, Kanada ve Avustralya’yı saymak mümkündür.
- Ancak Çin gibi bazı ülkeler insan haklarının evrenselliğini reddetmekte, uluslararası forumlarda farklı kültürlerde farklı insan hakları anlayışının geçerli olduğunu savunmaktadır. Bu tarz ülkelerin çoğunluğu evrensel insan haklarının bir Batı kavramı olduğunu ve zaten Batı’nın neo-emperyalist emellerle bu kavramı ülkelerin iç işlerine karışmak için kullandığını savunmaktadırlar.
- İnsani Diplomasi
- Deprem gibi doğal afetlerin veya iç savaşlar gibi insan eliyle yaratılan felaketlerin kurbanlarının ivedi gereksinimlerini karşılamak ve acılarını hafifletmek ülkeleri bir araya getiren önemli bir saiktir. Bu amaçla yürütülen faaliyetler aynı zamanda

yararlı bir diplomasi aracıdır. İnsani diplomasi insani amaçlı operasyon ve programlar için kamuoyu ve hükümet desteği ve kaynaklarını harekete geçirmeyi hedefler. Bu alanda hükümetler yanında uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve özel kişiler dâhil çeşitli aktörler faaliyet göstermektedir.

- Deprem, su baskını, kuraklık gibi doğal afetlerde veya insan elinin neden olduğu açlık ve zorunlu göç gibi krizlerde devreye giren başlıca çok taraflı insani yardım kanalı Birleşmiş Milletler Teşkilatı'dır. Kriz ortamlarında insani yardımların sağlanmasını ve gerekli önlemlerin alınmasını sağlayan BM kuruluşlarından başlıcaları:
 - Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF)
 - Kalkınma Programı (UNDP)
 - Dünya Gıda Programı (WFP)
 - Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)
 - Dünya Gıda Programı ülkemizi yükselen donör olarak nitelemiştir.
- Bunun yanında Avrupa Birliği'nin de geniş kapsamlı bir insani yardım programı bulunmaktadır. AB'nin bu çalışmaları İnsani Yardım ve Sivil Korunma Komiserliği tarafından yürütülmektedir.
- Enerji Diplomasisi
- Enerji dış politikanın belki de askerî güç kullanımı dışındaki en önemli araçlarından biridir. İki veya daha fazla sayıda ülke ilişkilerinde hidrolik enerji veya nükleer enerji gibi yenilebilir enerji kaynakları zaman zaman öne çıkmakta ise de uluslararası ilişkileri derinden etkileme kabiliyetine sahip en önemli enerji kaynağı petrol ve giderek daha fazla ölçüde doğal gazdır.
- Bugün devletlerin ve çok uluslu şirketlerin, yürüttükleri enerji politikalarında üç ana hedef göze çarpmaktadır:
 - Enerji kaynaklarının güvenliğinin sağlanması
 - Enerjinin ulaşım güvenliğinin sağlanması
 - Enerjini fiyat istikrarının sağlanması
- Bunların yanı sıra, kullanılmak istenen enerjinin düşük maliyetle elde edilmesi ve talep edilen miktarla kalitede pazarlara ulaştırılması hedeflenmektedir. Bu bağlamda yenilebilir alternatif enerji kaynaklarını geliştirme çabaları sürmekle beraber petrol ve doğal gaz tedariki ayrıcalıklı yerini korumaktadır.
- Son dönemlerde petrol ve doğal gazın üretim alanlarından tüketicilere ulaştırılması ve bunun sağlanması için en ekonomik vasıta olan boru hatlarının inşası ve işletilmesi 'enerji diplomasisi'nin başlıca konularından birini teşkil etmiştir. Özellikle, Sovyetler Birliği'nin çökmesinin ardından Hazar Denizi-Kafkasya ve Orta Asya petrol ve doğal gaz kaynaklarının önemli potansiyele sahip olduğunun saptanmasıyla bu bölgedeki, Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan petrol ve gaz kaynaklarının dünya pazarlarına ulaştırılması ABD ve Rusya başta olmak üzere İran ve Çin ile ülkemizin rekabetine konu olmuştur.
- 21. Yüzyılda Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri
- "Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri" teriminden esas olarak iki şey anlaşılır. İlk akla gelen anlam, Dışışleri Bakanlığı ve Türkiye'nin yabancı ülkelerdeki temsilciliklerinden oluşan devlet kurumudur. İkinci anlam ise, bu kurumun diplomasi faaliyetleri, yani Türkiye'nin resmî dış ilişkilerinin yürütülmesidir.

- Türkiye Cumhuriyeti Dışışlerinin Kısa Tarihçesi
- Osmanlı İmparatorluğu'ndan cumhuriyete geçişte, diğer birçok alanda olduğu gibi dışışlerinin ya- pılandırılmasında da köklü bir değişiklik yaşanmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 23 Nisan 1920 tarihinde açılışının ardından 2 Mayıs 1920'de 3 sayılı Kanun ile ilk ulusal hükümetin resmen kurulan bir unsuru da Hariciye Vekaleti olmuştur. Hariciye Vekaleti ilk olarak, Ankara Valiliğinin üst katında bir tek odada üç memur ile faaliyete geçmiştir.
- Çok sınırlı olanaklarla işe başlayan bu vekaletin ilk birimleri, siyasi işler, konsolosluk işleri, hukuk müşavirliği, şifre ve evrak, muhtelit hukuk işleri şeklinde oluşturulmuştur. Merkez teşkilatı yanında dış temsilcilikler de yavaş yavaş kurulmaya başlanmıştır. TBMM hükümetinin ilk temsilcilikleri Bakü, Roma, Tiflis ve Moskova'da açılmıştır. Ankara'ya ilk ulusal temsilci Sovyetler Birliği tarafından gönderilmiştir. Daha sonra 1921'de Gürcistan, Afganistan, Azerbaycan'ın temsilcileri, 1923 Mayıs ayında Bulgaristan temsilcisi atanmıştır. Fransa ise İstiklal Savaşı süresince Ankara'da bir askerî temsilci bulundurmıştır.
- Osmanlı İmparatorluğu nezdinde, diplomatik temsilci bulunduran Batılı ve diğer ülkelerin İstanbul'daki temsilciliklerinin başkent Ankara'ya intikalleri uzun yıllar almıştır. Cumhuriyet'in ilan edilmesi, daha sonra da Lozan Antlaşması'nın 1924'te yürürlüğe girmesine kadar temsilciliklerini Ankara'ya nakletmemekte direnmişlerdir. Cumhuriyet'in ilanından sonra, bir süre İstanbul'daki bu temsilciliklerle Hariciye Vekaleti arasında irtibatı sağlamak üzere, Bâbü'lî'deki eski Hariciye Nezareti binasında "Dersaadet Murahhaslığı" (İstanbul Temsilciliği)" adlı bir büro kurulmuştur.
- Cumhuriyet hükümetinin yabancı temsilciliklerin tümünün Ankara'ya gelmesine büyük önem vermesine, bu yönde sürekli baskı yapmasına rağmen, sayıları 27'ye ulaşan tüm yabancı diplomatik misyonların kesin olarak başkente taşınması 1927 yılını bulmuştur.
- 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet kurulduktan sonra, faaliyetleri yoğunlaşp kurumsal yapısı gelişmeye başlayan Hariciye Vekaleti'nin kalıcı bir örgütlenmeye kavuşturulması 1927 yılında gerçekleşmiştir. 25 Haziran 1927 tarihli ve 1154 sayılı Hariciye Vekaleti Teşkilat Kanunu ile esas itibarıyla personel konuları düzenlenmiş, bu çerçevede, meslek memurlarının tayin ve terfi esasları, idari memur ve uzman sınıfı yaratılması gibi hususlar kurallara bağlanmıştır. Kanun, devlet teşkilatı içinde Hariciye'ye özel bir meslek (kariyer) yeri vermekteki ilk adımdır denilebilir. Hariciye Vekaleti teşkilat birimleri açısından da 1922-1927 arasında bugünkü biçimine benzer bir yapı çekirdeğine kavuşmuştur.
- Vekalet 1928'de kendisi için inşa edilen ve o zamanlar için yeterli olan ilk binasına kavuşmuştur. 1952'ye kadar kullanılmıştır. Söz konusu dönemde ilk Teşkilat Kanununun yerine 1933 Mayıs'ında ikinci bir Teşkilat Kanunu çıkarılmış, altı yıl sonra da uzun dönemler yürürlükte kalacak olan üçüncü Hariciye Teşkilat Kanunu 1939 Ocak ayında kabul edilmiştir. Bu kanun da daha sonra çeşitli değişikliklere uğramıştır. Örneğin 1947'de ek bir kanunla Birleşmiş Milletler nezdinde ilk Daimi Temsilcilik kurulmuştur.

- Soğuk Savaş döneminde teşkilatla ilgili en önemli değişiklik, 1952’de Türkiye’nin NATO’ya üye olması üzerine bu örgütle ilişkilerin, askerî niteliği yanında siyasi ağırlığı gözönünde tutularak NATO işlerinin büyük ölçüde Hariciye Vekaletine bağlanmasıdır. Bunun sonucu olarak Vekalette kurulan NATO Dairesi özel önem kazanmış, o zaman merkezi Paris’te olan NATO Teşkilatı nezdinde bir Daimi Delegasyon görevlendirilmiştir.
- Marshall Planı çerçevesinde Amerikan yardımının uygulaması için 1949’da vekaletin çatısı altında fakat bakanlıklar arası bir kurum olarak Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreterliği kurulmuştur. 27 Mayıs 1960 darbesi sonra Milli Birlik Komitesinin ilk icraatları arasında, (artık “Bakanlık” adı verilen) dışişlerinin ekonomik ve ticari gücünü budamaya dönük önlemler yer almaktadır. Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı derhal dışişlerinden alınarak Maliye Bakanlığı’na bağlandığı gibi 13 sayılı bir kanunla dışişlerinin dış ilişkilerdeki tek temsil yetkisine sınırlar getirilmiş, maliye ve ticaret bakanlıkları başta olmak üzere ihtisas bakanlıklarına da konularında dış temsil ve müzakere yetkisi verilmiştir.
- 1963’lerde başlayan ve 1970’lere kadar hızlanarak devam eden, başta Almanya’ya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine Türk işçisi akını olmuştur. Bu ülkelerde sayıları milyonları bulunan vatandaşlarımızla ilgili çeşitli sorunlarla baş edebilmek için Başkonsolosluklarının sayısı büyük ölçüde artırılmış ve kadroları takviye edilmiştir. Buna ilaveten, buralardaki büyükelçiliklerimiz bünyelerinde, “Sosyal İşler Müşaviri” unvanı verilen din adamları, Eğitim, Çalışma Ataşeleri istihdam edilmeye başlanmıştır.
- 1970’lerde Dışişleri yönünden en önemli ve hazin gelişme 1973’te Los Angeles başkonsolosumuz Mehmet Baydar ve Yardımcısı Bahadır Demir’in katlinden sonra 1975’te Viyana Büyükelçimiz Daniş Tunalıgil’in şehit edilmesiyle başlayan ve 1980’lerin sonuna kadar devam eden Ermeni terörist saldırıları olmuştur.
- 1974 Kıbrıs Harekâtı bakanlığı hummalı bir faaliyet dönemine sokmuş, bu arada, Birleşmiş Milletlerde Türkiye aleyhine oluşan havayla mücadele etmek amacıyla, birçok bağlantısız ülke nezdinde yeni büyükelçilikler açılmıştır.
- 1980’lerin başı dışişlerinin 12 Eylül darbesinin özellikle Batı Avrupa ülkeleriyle ilişkilerimizde açtığı yaraları tamire çalışmasıyla geçmiştir. Avrupa Konseyi üyeliğinden çıkarılma tehlikesi Bakanlığın yoğun çalışmaları sayesinde atlatılabilmektedir.
- Anavatan Partisi iktidarıyla dışişleri yepyeni bir döneme girmiştir. 1987’de Avrupa Birliği’ne tam üyelik başvurusu, Yunanistan’la ilişkileri düzeltme girişimleri, Sovyetler Birliği’nin dağılması ardından Kafkasya ve Orta Asya’ya açılımı, Türkiye’nin Soğuk Savaş sonrası dünyasında yerini bulma arayışları Dışişleri Bakanlığının her zaman yoğun olan çalışma temposunu daha da yükseltmiştir. Aynı yoğun tempo 1990’larda Demirel- İnönü koalisyonu sırasında, Özal’ın ölümünden sonra Demirel’in cumhurbaşkanı olmasıyla iktidara gelen Çiller ve daha sonra Erbakan başkanlığındaki -çeşitli kombinezonlar halinde- DYP- SHP-ANAP- Refah Partisi koalisyonlar döneminde sürmüştü de dış politikaya da yansıyan siyasi istikrarsızlık bakanlığı olumsuz biçimde etkilemiştir.
- 1990’larda Yugoslavya’nın parçalanması ve bunu izleyen iç savaş, özellikle Bosna-Hersek’te yaşanan trajedi, Yunanistan’la Kardak krizi, Kafkaslar’daki istikrarsızlık ve tabiatıyla Orta Doğu bunalımının sürmesi ve Birinci Körfez Savaşı’nın bölgedeki etkileri, nihayet Avrupa Birliği’nin 1998 Lüksemburg Zirvesi’nde adaylığımızı göz ardı etmesinin yarattığı gerginlik Türk diplomasisine yüklenen ağır yükler olmuştur. Türkiye’nin Avrupa Birliği ile 1996 yılında gümrük birliğini gerçekleştirmesinde dışişleri önemli rol oynamış, Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı müzakerelerinde önderliğiyle ülkemiz dış politikasına “enerji diplomasisi” kavramını sokmuştur. Suriye ve Irak ile Fırat suları konusunda karşılaşılan sorunlar bakanlığın “sınır aşan sular” konusunda yoğun bir diplomasi yürütmesini gerektirmiş, ilk defa “su uzmanları” kadroları yaratılmıştır.
- 2000 li yıllara gelindiğinde DSP-MHP koalisyonunun çelişkilerinin dış politikaya yansımalarıyla baş etmeye çalışmıştır. 1999 AB Helsinki Zirvesi’nde adaylığımızın resmen kabul edilmesi bakanlığın Avrupa Birliği ile meşgul olan birimlerinin çalışmalarını ikiye katlamıştır. Orta Doğu sorunu, Kafkaslardaki istikrarsızlık derken, 11 Eylül 2001 terörist saldırısı, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de dış politikaları, dolayısıyla Türk diplomasisini derinden etkilemiştir. Esasen Türkiye’nin en önemli açmazlarından olan terörizmle mücadele-insan hakları ikilemi bütün şiddetiyle gündemin üst sıralarına yerleşmiştir.
- Kıbrıs sorunu konusunda da, Annan Planı etrafındaki görüşmelerde, Denktaş’ın ve ona tabi olan Türk hükümetinin katı tutumu sürmüştür. Sonunda, daha sonra adadaki 24 Nisan 2004 referandumlarının gösterdiği gibi, asıl Rum tarafı olumsuz yaklaşım sahibi iken, KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş, 2002 AB Kopenhag Zirvesinde, Annan Planı’nı müzakere sözü vermekten kaçınarak, Rum tarafının planla ilgili referanduma AB üyeliğini garantiledikten sonra gitmesine imkân tanımıştır. AB devlet ve hükümet başkanlarının 17 Aralık 2004 kararına dayanarak 3 Ekim 2005’te Türkiye’nin AB’ye katılma müzakereleri başlamakla beraber, Ankara Antlaşması Uyum Protokolü’nün Güney Kıbrıs’a uygulanmadığı gerekçesiyle AB sekiz başlıkta müzakereleri askiya almıştır. Kıbrıs sorunu bugün de üyeliğimiz yolunda en büyük engeldir.
- 2019 yılında, Dışişleri Bakanlığının başetmeye çalıştığı ve birçoğu kriz niteliğinde veya yaratma potansiyeline sahip sorun ve konuların listesi gerçekten uzundur. Bunlar arasında, AB’ye katılma süreci, Kıbrıs sorunu, Ege sorunları, Ortadoğu sorunu, Suriye krizi, İran, Irak, Kuzey Irak, ABD ile ilişkiler, terörizm, insan hakları, Ermeni soykırım iddiaları, yasa dışı göç, uyuşturucu kaçakçılığı, enerji politikaları, sınır aşan sular, çevre sorunları ilk akla gelenlerdir.
- Teşkilat ve personel açısından, 2019 yılı itibarıyla Dışişleri Bakanlığı merkez ve dış teşkilatında bugün 1792’i meslek memuru olmak üzere toplam 6572 kişi görev yapmaktadır. Meslek memurlarının 622’si kadındır. Böylece, kadın meslek memurlarının toplam memurlara oranı %30’a ulaşmıştır. Kadın diplomatlarımızdan 63’ü büyükelçi unvanını almış bulunmakta, bunlardan 37’si halen yurtdışında çeşitli merkezlerde büyükelçi olarak görev yapmaktadır.
- Bakanlığın dış teşkilatı halen 140 Büyükelçilik, 13 Daimi Temsilcilik, 85 Başkonsolosluk, 1 Konsolosluk Ajanlığı ve 1 Ticaret Ofisi olmak üzere toplam 240 dış misyondan oluşmaktadır.

- Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 3 Kasım 2002'den bugüne kadar on yedi yıla yakın bir süredir tek başına sürdürdüğü iktidar Türkiye için olduğu kadar Dışişleri Bakanlığı ve Türk diplomasisi için de yeni bir dönem ifade etmektedir.

- Dışişleri Bakanlığının Görev ve Sorumlulukları
- isan 2017 referandumu ile kabul edilen ve 24 Haziran 2018 seçimlerinin ardından bütünüyle yürürlüğe giren Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi (CHS) çerçevesinde bütün devlet kurumları yanında Dışişleri Bakanlığının görev ve sorumlulukları ile teşkilatlanması yeniden düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında 18/7/2018 tarihli ve 1.sayıli Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Dışişleri Bakanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 07/07/2010 tarihli ve 6004 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmış köklü değişiklikler getirilmiştir. Herşeyden önce Bakanlık doğrudan Cumhurbaşkanına bağlanmış, dış politika kararlarının oluşturulmasına katkıda bulunma işlevi kaldırılarak salt Cumhurbaşkanlığı makamının dış politika kararlarının uygulayıcısı durumuna gelmiştir.

- 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde Bakanlığın görevlerini yerine getirirken aşağıdaki ilkelere uyması öngörülmektedir:

- Bölgesinde ve dünyada barışçıl, adil ve kalkınmaya imkan tanıyan bir ortamın kalıcı şekilde tesisi ve güçlendirilmesi.
- Ulusal hak ve çıkarların savunulması ve korunması.
- Her türlü toplumsal yaşamın temelini oluşturan insan haklarının ve demokratik değerlerin savunulması ve ileriye götürülmesi, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle yapılan her türlü ayrımcılık ile mücadele edilmesi.
- Uluslararası hukukun ve ona olan saygının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi
- Dış Politikanın Tespiti İçin Hazırlık Çalışmaları Yapmak; Tekliflerde Bulunmak ve Hükümetin Saptadığı Amaç ve İlkeler Çerçevesinde Dış Politikayı Uygulamak

- Türkiye Cumhuriyeti dışişleri seksen yılı aşkın geçmişinde, dış politika uygulamasında çok önemli bir tecrübe birikimi sağlamış, buna ek olarak, çarkları iyice yağlanmış bir uygulama mekanizmasına sahip olmuştur. Bugün Dışişleri Bakanlığı iç ve dış teşkilatı Türkiye bürokrasisinin -Silahlı Kuvvetler'le birlikte- kuralları en belirli ve en disiplinli kurumu sayılabilir.

- Dışişleri son zamanlara kadar aslında "hükümetin dış politika ilkelerinin" saptanmasını yönlendirmiş veya en azından dış politikanın oluşturulması sürecine önemli katkıda bulunmuştur.

- Bu şekilde diğer ülkelerde olduğu gibi, Dışişleri Bakanlığı dış politikanın hem önemli ölçüde belirleyicisi hem uygulayıcısı olmuştur. Hatta uygularken saptanmış politikaya belirli marjlar dahilinde değişiklikler de getirmiştir.

- Sonuçta dışişlerinin, kanunda belirtilen, dış politikanın tesbiti için hazırlık çalışmalarını yapmak görevi de dış politikanın saptanmasından bağımsız olarak görülemezdi. Dışişleri pek çok halde hazırladığı seçenekleri siyasi iktidara onaylatır, sonra da uygular.

- Devletin Dış Politikalarını Koordine Etmek

- Dışişleri bugün güvenlik ile ekonomi ve ticaret yanında, çevre, insan hakları, teknoloji, sosyal sorunlar, insan ve uyuşturucu trafiği gibi son derece çeşitli alanları kapsayan dış politikayı koordine etme görevini yerine getirmek için neredeyse tüm diğer bakanlık ve kamu kuruluşlarıyla temas ve yazışmalar yapmak, toplantılar düzenlemek durumundadır.

- Türkiye'nin Yabancı Ülkeler ve Uluslararası Kuruluşlarla İlişkilerini Yönetmek

- Dışişleri Türkiye'nin yabancı ülkelere ve uluslararası kuruluşlara dönük resmî yüzüdür. Türkiye'nin dünyadaki hemen hemen bütün ülkelere akredite 140 büyükelçiliği, başlıca uluslararası ve bölgesel kuruluşlar nezdinde 13 Daimi Temsilciliği, 85 Başkonsolosluğu, 1 Konsolosluk Ajanlığı ve 1 Ticaret Ofisi Dışişleri Bakanlığının dış teşkilatını oluşturur.

- Dış ilişkilerin ülkelerle ikili düzeyde, uluslararası ve bölgesel kuruluşlarla çok taraflı olarak yürütülmesi gereği nedeniyle, dışişleri teşkilatı ve faaliyetlerinde ikili (bilateral), çok taraflı (mültilateral) ayırımı vardır. Bakanlık ana hizmet birimlerinin bir bölümünün çalışma düzeni pratik nedenlerle "ikili" siyasi veya ekonomik ilişkiler ile "Çok Taraflı" siyasi ve ekonomik ilişkiler genel müdürlükleri gibi görünürde bu iki farklı faaliyet türüne bölünmüştür.

- Yabancı Ülkelerde ve Uluslararası Kuruluşlarda Türkiye Cumhuriyeti'ni Temsil Etmek

- Daha önce de görüldüğü gibi, diplomaside ilişkileri yürütmek ile "temsil" farklı kavramlardır. Dışişleri Bakanlığı, yabancı ülke ve uluslararası kuruluşlarla Türkiye'nin resmî ilişkilerini yürütürken, aynı zamanda büyükelçilikler ve daimi temsilcilikler vasıtasıyla ülkenin bu uluslararası hukuk sükeleri nezdinde resmen temsilini de sağlamaktadır.

- Türkiye Cumhuriyeti Uyruklarının Yabancı Ülkeler ve Uluslararası Kuruluşlar Nezdindeki Çıkarlarını Korumak

- Dışişleri Bakanlığı bu işlevini esas itibarıyla Başkonsolosluklar aracılığıyla yerine getirir. Yurtdışındaki vatandaşlar, pasaport uzatma, vize, askerlik, noterlik tasdiki gibi işlemleri yanında, yerel makamlarla bir sorunla karşılaştıklarında başkonsolosluklara başvurarak yardım isteyebilirler.

- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuruda bulunan vatandaşlarımız davalarını devlete karşı açtıklarından, örneğin Avrupa Konseyi nezdindeki Türkiye Daimi Temsilciliğinin vatandaşlarımıza destek olmasının istenmesi pek nadirdir. AİHM dışında kişi çıkarlarıyla ilgili uluslararası ve bölgesel kuruluş yok gibidir. En fazla uluslararası hakemlik mahkemesinden bahsedilebilir. Orada da devletlerin değil özel şahıslar olan "hakemler" in desteği geçerlidir.

- Uluslararası Hukuk ile İlgili Görevler

- Yeni Teşkilat Kanununda Bakanlığın görevlerine ‘Uluslararası hukuk içtihadının gelişimine yönelik süreçleri takip etmek ve bu süreçlere iştirak etmek’ ve ‘Türkiye Cumhuriyeti’nin tarafı olduğu siyasi nitelikli uluslararası davaları ve Adalet Bakanlığı ile iş birliği yapmak suretiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesindeki davaları ikame ve takip etmek’ görevleri eklenmiştir. Bu görevlerle ilgili olarak teşkilatta yapılan en önemli değişiklik şimdiye kadar sadece hukuk müşavirleriyle ifa edilmesine çalışılan hukukla bağlantılı görevlerin tüm meslek memurlarınca üstlenilmesi için zemin oluşturulmasıdır.

- Dışişleri Kariyerinin Tanımı ve Çerçevesi
- “Türkiye Cumhuriyeti diplomatı” Dışişleri Bakanlığı meslek memurunun diğer adıdır. Meslek memuru Dışişleri Bakanlığına verilen görevlerin yürütülmesinde çeşitli kademelerde icra-yönetim sorumluluğu alan, statüsü yasa ile belirlenmiş bir devlet memurudur. İyi yüksek eğitim almış, yabancı lisana hakim gençler için bugün Türkiye eskisine nazaran çok daha çeşitli gelecek olanakları sunmaktadır.

- Dışişleri kariyerini düzenleyen 7 Temmuz 2010 tarihli ve 6004 sayılı Kanun Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi çerçevesinde ismi dahil büyük ölçüde değişikliğe uğramıştır. İlgili yeni mevzuat düzenlemeleri referans için aşağıda sıralanmıştır:

- Dışişleri Bakanlığı Personeline İlişkin Bazı Düzenlemeler Hakkında 6004 sayılı Kanun
- Dışişleri Bakanlığı Memurlarının Yurtdışına Sürekli Görevle Atanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik
- Dışişleri Bakanlığı Merkez Memurlarının Görevde Yükselme ve Unvan Değişikliği Yönetmeliği
- Dışişleri Bakanlığı Personeline İlişkin Öndegelim Esasları Hakkında Yönetmelik
- Dışişleri Bakanlığı Sınav Yönetmeliği
- Meslek memurlarının ilerleme ve yükselmeleri yukarıda kaydedilen Kanun ve Yönetmelikler ile belirlenmiştir. Buna göre, bir yıllık hizmet süresi sonunda olumlu sicil alan üçüncü katiplerden, 3 başarılı yıl geçirenler ikinci katipliğe yükselir. İkinci katiplikte 3 başarılı yıl geçiren memur başkatiplik ve konsolosluk yeterlik sınavına kabul edilir. Bu sınavda başarılı olması hâlinde, memura artık büyükelçi olma hedefinin yolunda başka biçimsel engel kalmamıştır (başarılı olamaz ise birer yıl ara ile iki hakkı daha vardır, bunda da başarılı olmazsa konsolosluk ve ihtisas memuru statüsüne geçme söz konusudur). Ama bu yol meslekteki performansını sürekli olarak yükseklerde tutmadığı takdirde aşamayacağı pek çok başka engellerle kaplı kalacaktır. Büyükelçi olduktan sonra da mesleğin kendisini tabi tuttuğu sınavlar azalmayacak artacaktır.

- Dışişleri Kariyeri Ne Olanaklar Sağlar?
- Dışişleri meslek memurluğu “kariyer” niteliği gereği, belirli kurallara bağlı olarak devamlı yükselme olanağı sağlar. Memur bu olanağı kendi çabasına bağlı olarak başarılı veya daha az başarılı olarak kullanır. Başarı ölçütlerinin başında, kırk yıla yayılabilecek meslek döneminin en az son beş ila on yılında kariyerinin en yüksek noktası olan büyükelçiliğe ulaşmak gelir.

- Dışişleri kariyeri dışişleri mensuplarına münhasırdı. Bakanlığın merkez ve dış teşkilat yönetim kadroları kanunen meslek memurları arasından atanırdı. Başka kamu kurumları arasında olduğu gibi, devlet kurumlarından -ve doğal olarak özel sektörden- dışişlerine naklen memur atanamazdı. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi bu ilkeyi değiştirmiş

Bakanlığın üst düzey yönetimine dışarıdan atama yapılmasının yolu açılmıştır. Örneğin mevcut Bakan Yardımcılarından biri meslek dışındandır.

- Dış Görevlere Atanma

- Dışişleri mesleğinin en ayırıcı özelliği dış görevlere atanma olanağıdır. Hatta bu bir olanağın ötesinde mesleğin zorunluluğudur. Dışişleri meslek memuru dış göreve atanmayı reddedemez. Ortalama kırk yıllık bir diplomatik kariyerin aşağı yukarı üçte ikisi dış temsilciliklerde geçirilir. Yurt dışına ilk atamada, genç memurun beş yıllık görev süresinin yaklaşık yarısını gelişmiş, diğer yarısını gelişme yolundaki bir ülkede geçirmesini öngören “rotasyon” adlı bir sistem uygulanır.

- Maaşlar ve Diğer Ödenekler

- Dışişleri meslek memurları yurt dışı görevleri sırasında temel devlet memuru maaşına ek olarak ‘emsal kararnamesi’ ile belirlenen bir “dış görev tazminatı” alır. Dış maaşlar, memurun görev yaptığı ülkedeki yaşam standartları ve hayat pahalılığına göre değişir. Meslek memurunun maddi olanakları yurt dışına Büyükelçi olarak atandığı sürelerde önemli ölçüde iyileşir. Bunun başlıca kaynağı, büyükelçinin devletin sağladığı konutta oturması, elektrik su gibi masraflarının olmaması, ayrıca konutla ilgili hizmet personelinin maaşlarının, makam otomobili ve masraflarının da devlet tarafından karşılanmasıdır.

- 21. Yüzyılda Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri
- Bugünkü Türkiye Cumhuriyeti dışişlerinin dünya ülkeleri dışişleri servisleri arasında ön sıralarda yer aldığı rahatlıkla söylenebilir. Böyle bir hükme varılmasına im- kân veren ilk unsur kadrolarının niteliğidir. Bakanlığın mesleğe girecekler için koyduğu yüksek standartların hiçbir zaman düşürülmemesi bunun başlıca nedenidir. Son on yıllarda gelişen, genç diplomatlar için meslek içi eğitim önemli bir olanağıdır. Başkatiplik sınavı kariyer başlarında “kalite kontrolü”nü sağlar. Mesleğin sürekli yarış ortamının ve eliminasyon sisteminin başından beri dış etkenlerle sulandırılmamış olması bu “kalite”yi sürdürmektedir.

- Dışişlerinin Avrupa Birliği standartlarına göre dahi üstün performansında rol oynayan ikinci faktör bakanlığın gelenekleri ve buna dayanan tecrübe birikimidir. Dışişleri geleneklerine bağlı bir kurumdur. Daha önce de değinilen, üstlere saygı, astları yetiştirme çabası yanında, kurum dayanışmasını bozmamak, kişisel antipatileri iyi saklamak, iyi davranış kodlarına arkadaşlar arasında dahi uymak gibi yazılı olmayan pek çok kuralı vardır.

- Bugünün Türkiye’inde dışişleri kamu kurumları arasında ağırlıklı bir yer işgal etmeye devam etmektedir. Diğer kurumlardan özel saygı gördüğü gibi kamuoyunun da en fazla güven duyduğu kurumlar arasındadır. Dış politika oluşturulmasına esas olacak sağlıklı bilgi ve yorumların yegâne kaynağı olmaya devam etmektedir.

- Türkiye’nin demokratikleşme sürecinde dış politika konusunda, siyasi iktidarların karar alma sürecinde giderek daha fazla rol oynama eğilimleri Özal sonrası dönemlerde hissedilmiştir. Bununla beraber, yine daha önce değinildiği gibi 1992-2002 yılları arasında iktidarda bulunan koalisyon hükümetleri,

güçsüzlükleri nedeniyle dışışlerinin görüş ve önerilerini neredeyse aynen izlemek durumunda kalmışlardır.

- 2002 Kasım ayında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin tek başına iktidara gelişi, birçok başka değişiklik yanında, dışışlerini de etkilemiştir. Tek başına iktidar olmanın verdiği güç, başbakana ve hükümete, ülkenin çeşitli alanlarda izleye geldiği politikaları, bu arada, dış politikayı gözden geçirme yetki ve cesaretini de vermiştir. Bununla beraber yine daha önce olduğu gibi ve Türkiye devlet geleneği doğrultusunda, Silahlı Kuvvetler yanında dışışleri de bu kadro değişimi hareketinin dışında kalmıştır.
- Dışışleri aynı zamanda önceki dönemlere nazaran hızlı ve köklü bir değişim sürecine uyum sağlama durumunda da kalmıştır. Bu süreçte, önemli dış politika kararları çoğunlukla dışışleri kadrolarının katkısı olmadan oluşturulmaya başlanmıştır. Nihayet Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi çerçevesinde tüm dış politika kararları Cumhurbaşkanının yetkisine girmiş, aynı zamanda getirilen mevzuat ve uygulama değişiklikleriyle doğrudan Cumhurbaşkanına bağlanan Dışışleri Bakanlığı devlet teşkilatı içindeki özel yerini büyük ölçüde kaybetmiştir. Bununla beraber yetişmiş kadroları ve gelenekleriyle dışışlerinin en azından Türkiye Cumhuriyetinin dış ilişkilerindeki ve dış politika uygulamalarındaki etkin rolünü belirli ölçülerde sürdürmesi beklenir.